

บทที่ 7

การดำรงอยู่ของเกษตรกรรมในเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร

เมื่อพูดถึง “ทวีวัฒนา” สิ่งแรกที่ผู้คนที่ไม่คุ้นเคยกับชานเมืองกรุงเทพมหานครแห่งนี้ คิดถึงคืออะไร

“ไกล,ชานเมือง, ไม่มีอะไร, ชนบท, เกษตร, กล้ายไม้, คลองทวี, ฯลฯ” คำตอบสั้นๆ บางส่วนนี้ ดูจะให้ภาพที่สะท้อนการรับรู้ของผู้คนที่ติดต่อเขตทวีวัฒนา หากแต่สำหรับคนพื้นถิ่นในเขตทวีวัฒนา คำตอบสั้นๆ เดียวกันนี้ดูจะให้ภาพชีวิตจริงของคนทวีวัฒนา นั่นคือ ผู้คนที่เกิดและเติบโตในวิถีเกษตรกรรมริมคลองที่แม้จะขึ้นชื่อว่าอยู่และเป็นประชากรของเมืองหลวงเช่นกรุงเทพมหานคร หากแต่ที่ตั้งที่อยู่ชานเมืองก็ทำให้ชีวิตของพวกเขามีความใกล้ชิดกับความเป็นชนบท ซึ่งในปัจจุบันไม่สามารถหลีกเลี่ยงจากความเจริญต่างๆ ที่ไหลบ่าเข้าปะทะ ผ่านการคมนาคมขนส่งที่ดีขึ้น ที่ทำให้ความเป็นชนบทของทวีวัฒนา กำลังเคลื่อนเข้าสู่วงล้อมของความเจริญและการเป็นเมืองมากขึ้น

“ธรรมชาติที่สุดสวย กล้ายไม้หลายสี สวนผักมากมี คูคลองมากมาย โกล้นแดนพุทธมณฑล ถนนสวย หลากสาย คมนาคมสบาย สุขสมหมายทวีวัฒนา” (สำนักงานเขตทวีวัฒนา, 2561: ออนไลน์) คือ ภาพจำใหม่ที่หน่วยงานของรัฐสร้างขึ้นให้กับเขตทวีวัฒนา ที่ให้ภาพของระบบนิเวศใหม่ ที่น่าอยู่อาศัย ที่มีหรือสะท้อนความเป็นชนบท

คำถามที่น่าสนใจต่อการค่อยๆ เปลี่ยนแปลงเขตทวีวัฒนา คือ “ท่ามกลางการเปลี่ยนทวีวัฒนาสู่ภาพลักษณ์ใหม่ของพื้นที่ที่น่าอยู่ ผู้คนพื้นถิ่นในเขตทวีวัฒนาต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ความเป็นเมือง ซึ่งสัมพันธ์หรือกระทบกับแบบแผนการผลิต และนำไปสู่การปรับตัวเช่นไร” ภาพอดีตที่ยังสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันของเกษตรกรรมในเขตทวีวัฒนาที่สัมพันธ์กับความสมบูรณ์ของทรัพยากรดิน น้ำ และอากาศที่ค่อยถูกภาพของความทันสมัยซบหนึบ ผ่านการแทนที่ไปทีละน้อยของโครงการหมู่บ้านจัดสรร การตัดถนน และโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ ในสถานการณ์เช่นนี้ ภาพอนาคตของเกษตรกรรมในเขตทวีวัฒนาจะเป็นเช่นไร จะมีความมั่นคงหรือไม่ “การทำความเข้าใจในวิถีชีวิตของเกษตรกรเขตทวีวัฒนา” ในวันนี้ จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจให้เห็นการปรับตัวเพื่อรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงจากการขยายตัวของสังคมเมือง ที่มีผลทำให้พื้นที่ทางเกษตรลดน้อยลง หลายคนเปลี่ยนวิถีชีวิต หลายคนย้ายที่อยู่อาศัย หลายคนเปลี่ยนอาชีพเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบัน ในความพยายามมองหาการปรับตัวเพื่ออยู่รอดหรืออยู่ได้ของเกษตรกรรมในย่านฝั่งธนฯ ในวงล้อมของเมืองที่ขยายตัวเข้าสู่พื้นที่ การศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ

เกษตรกรและเกษตรกรกรมในเขตทวีวัฒนา จึงเป็นอีกหนึ่งความพยายามในการมองหาชุมชนเกษตรกรที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในย่านฝั่งธนฯ กรุงเทพมหานคร ที่หมายรวมถึงการทำความเข้าใจมุมมองความคิดของเกษตรกรที่มีต่อการอยู่รอดให้ได้ในวงล้อมของเมือง

ความเป็นมาและพัฒนาการของเขตทวีวัฒนา

เขตทวีวัฒนา เป็นเขตหนึ่งในย่านฝั่งธนฯ ที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน แต่เดิมเขตทวีวัฒนาอยู่ในการปกครองของอำเภอตลิ่งชัน จังหวัดธนบุรี โดยเป็นส่วนหนึ่งของตำบลศาลาธรรมสพน์ จังหวัดนครปฐม แต่เนื่องจากตำบลศาลาธรรมสพน์มีอาณาเขตกว้างขวางและมีประชากรเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง กระทรวงมหาดไทยจึงทำกาโอนพื้นที่ 7 หมู่บ้านทางทิศใต้ของตำบลศาลาธรรมสพน์มาจัดตั้งเป็นตำบลทวีวัฒนาในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2500 จากนั้นได้มีการยุบรวมจังหวัดธนบุรีและจังหวัดพระนคร โดยเปลี่ยนเป็นจังหวัดนครหลวงกรุงเทพมหานครและปรับมาเป็นกรุงเทพมหานคร ตามลำดับ จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในการเรียกชื่อตำบลและอำเภอเป็น “แขวง” และ “เขต” ดังนั้นตำบลทวีวัฒนาจึงเปลี่ยนเป็น แขวงทวีวัฒนา โดยอยู่ในพื้นที่เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร ต่อมาท้องที่แขวงทวีวัฒนาและแขวงศาลาธรรมสพน์ ได้รวมเข้ากับท้องที่แขวงฉิมพลี แขวงบางระมาด แขวงบางพรหม และแขวงบางเขินหนึ่ง ซึ่งหมายถึงเฉพาะเพียงฟากตะวันออกของถนนกาญจนาภิเษกเท่านั้น การรวมเข้ากับแขวงต่างๆ ทำให้ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 6 มีนาคม 2541 เป็นต้น (เขตทวีวัฒนา, 2561: ออนไลน์) เขตทวีวัฒนาตั้งอยู่บนพื้นที่ฝั่งขวาแม่น้ำเจ้าพระยาของกรุงเทพมหานครหรือฝั่งธนบุรี มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี มีคลองมหาสวัสดิ์เป็นเส้นแบ่งเขต
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับเขตตลิ่งชัน มีถนนกาญจนาภิเษกฝั่งตะวันออกเป็นเส้นแบ่งเขต
ทิศใต้	ติดต่อกับเขตบางแค และเขตหนองแขม มีคลองบางเขินหนึ่ง คลองทวีวัฒนา และคลองบางไผ่เป็นเส้นแบ่งเขต
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอสามพราน และอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม

(ข้อมูลพื้นฐานเขตทวีวัฒนา, 2561: ออนไลน์)

ปัจจุบัน เขตทวีวัฒนาแบ่งการปกครองออกเป็น 2 แขวง ประกอบด้วย แขวงทวีวัฒนาและแขวงศาลาธรรมสพน์ มีพื้นที่รวม 50.219 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม เนื่องจากมีลำคลองหลายสายไหลผ่านทำให้ประชาชนในพื้นที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ทางการเกษตรได้ จึงเรียกว่าเขตทวีวัฒนานั้นเป็นพื้นที่เกษตรกรรมชานกรุงที่ยังคงมีการประกอบอาชีพทางการเกษตรหลายประเภท (สำนักงานเขตทวีวัฒนา, 2561: ออนไลน์) ส่วนชื่อของเขตทวีวัฒนานั้นได้มาจากชื่อ “คลองทวีวัฒนา” หนึ่ง

ในคลองขุดสำคัญในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ซึ่งปรากฏในพระราชดำรัสตอบพระบรมวงศานุวงศ์ผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศแลข้าทูลละอองธุลีพระบาทในงานเฉลิมพระชนมพรรษา พ.ศ. 2421 ว่า

อนึ่ง คลองมหาสวัสดิ์ แลคลองภาษีเจริญ แขวงเมืองนครชัยศรี ซึ่งเป็นของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ขุดขึ้นไว้นั้น ดูต้นเสียไปทั้งสองคลอง..... ถ้าขุดคลองในระหว่างให้ตลอดถึงกัน คงจะชักกับแกให้หายตื่นไปได้..... บัดนี้คลองนั้นก็สำเร็จแล้ว เป็นระยะคลองยาว 340 เส้น ให้ชื่อว่า "คลองทวีวัฒนา"..... แลบัดนี้ก็ยิ่งได้ขุดต่อไป..... ไปออกบ้านสี่พระยา แม่น้ำเมืองนครชัยศรี ระยะทาง 540 เส้น ด้วยเห็นว่าเป็นทุ่งว่างไม่มีไร่นา แลเป็นทางตรง สายน้ำจะเป่าลมมาในคลองทวีวัฒนาแรง ได้ลงมือขุดในเดือน 8 นี้แล้ว แลแขวงเมืองสุพรรณกับกรุงเก่าต่อกัน ที่นั้นทำนาเกือบจะต่อถึงกันแล้ว..... ถ้าการนี้สำเร็จทุ่งนาเมืองสุพรรณกับแขวงกรุงเก่าก็เป็นอันติดต่อกัน.....

(พระราชดำรัส ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2561: ออนไลน์)

ภาพที่ 7.2: แสดงคลองมหาสวัสดิ์ บริเวณวัดปุณณาวาส

ที่มา: ภาพถ่ายโดย กฤตวิทย์ มนต์ไตรเวชย์ เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2561

แม้ในปัจจุบันชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนที่อยู่อาศัยริมคลองจะเงียบเหงา เนื่องจากการเข้ามาของความเจริญทางด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของเส้นทางคมนาคม การตัดถนนหลายสาย ที่ทำให้ภาพของการสัญจรทางน้ำหายไปพร้อมๆ กับวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านริมคลองที่เปลี่ยนไป แต่ในอดีตชีวิตของคนไทยสัมพันธ์กับแม่น้ำลำคลอง เห็นได้จากการตั้งบ้านเรือนของผู้คนที่มักตั้งอยู่ริมแม่น้ำ ลำคลอง และคลองซอยย่อยต่างๆ ทั้งเพื่อใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำในการอุปโภคบริโภคและการคมนาคม ในอดีตการสัญจรทางน้ำเพื่อไปมาหาสู่หรือแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชุมชน ดูเป็นภาพชินตาที่ทำให้ทั้งสองฟากฝั่งแม่น้ำลำคลองมีชีวิตชีวาศึกักตลอดเวลา นอกเหนือจากความสำคัญในการคมนาคมขนส่ง แม่น้ำลำคลองยังมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อแบบแผนการผลิตของผู้คนในอดีต จากการเป็นแหล่งน้ำในการเพาะปลูกและจากการขุดคลองสายใหม่ๆ ที่ทำให้เกิดการเปิดพื้นที่รกร้างให้กลายเป็นถิ่นฐานที่ผู้คนต่างเข้าจับจอง สร้างชุมชน และขยายพื้นที่ทางการเกษตร การเปิดพื้นที่ใหม่ๆ ผ่านการขุดคลองจึงมีความสำคัญกับวิถีชีวิตของผู้คนในอดีตเป็นอย่างมาก และถือเป็นการพัฒนาประเทศอย่างหนึ่งในอดีต ดังปรากฏหลักฐานที่ชี้ให้เห็นว่าการขุดคลองมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งคลองที่ยังคงมีความสำคัญมาจนถึงปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นคลองที่ถูกขุดในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 - 5 ที่ถึงแม้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าวจะมีการเข้ามาของรถไฟไทยแล้วก็ตามแต่การคมนาคมทางน้ำก็ยังคงมีความสำคัญเช่นเดิม (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, เล่มที่ 33, เรื่องที่ 3 คลอง) อีกทั้งสมัยรัชกาลที่ 5 นั้นถือเป็นช่วงเวลาที่มีการขุดคลองมากกว่าทุกรัชกาลที่ผ่านมาและมีการวางระเบียบการระงับการระวังรักษาคลองไว้อย่างชัดเจน โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมคลองขึ้น เมื่อ ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445) สังกัดในกระทรวงเกษตราธิการ (ส.พลาายน้อย, 2555: 6)

ภาพที่ 7.3: แสดงคลองทวิวัฒนา บริเวณวัดศาลาแดง

ที่มา: ภาพถ่ายโดย กฤตวิทย์ มนต์โคตรยศ เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2561

พื้นที่เขตทวิวัฒนาในปัจจุบัน คลองทวิวัฒนาเป็นหนึ่งในคลองขุดในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานอีกหนึ่งคลอง คลองทวิวัฒนาเป็นคลองที่ขุดเชื่อมระหว่างคลองมหาสวัสดิ์กับคลองภาษีเจริญ ซึ่งก่อนการขุดคลองทวิพัฒนานั้น คลองมหาสวัสดิ์ถือเป็นคลองที่มีความสำคัญกับชีวิตของผู้คนในย่านฝั่งธนฯ (ตลิ่งชัน) และนครปฐม (ศาลายา) และเป็นคลองที่ถูกขุดในสมัยรัชกาลที่ 4 เช่นเดียวกับกับคลองภาษีเจริญที่ถูกขุดในช่วงรัชกาลที่ 4 เช่นกัน (ส.พลายน้อย, 2555: 150) นอกจากเชื่อมคลองมหาสวัสดิ์กับคลองภาษีเจริญ คลองทวิพัฒนายังเชื่อมกับคลองตามธรรมชาติอื่นๆ ที่เป็นโครงข่ายคลองที่เชื่อมระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำท่าจีน ไม่ว่าจะเป็นคลองบางแก้ว คลองบางระทึ คลองบางพรหม คลองบางน้อย คลองบางเชือกหนัง คลองปทุม คลองบางไผ่ คลองบางแวก คลองบางซี้เก็ง คลองบางจาก คลองราษฎร์สามัคคี

“คลองทวิวัฒนา” เป็นชื่อที่ได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เป็นคลองขุดเชื่อมระหว่างคลองมหาสวัสดิ์กับคลองภาษีเจริญ การขุดคลองทวิวัฒนาเป็นผลสืบเนื่องมาจากคำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ (วร บุนนาค) ว่า คลองมหาสวัสดิ์และคลองภาษีเจริญ ซึ่งเป็นคลองที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ขุด

นั้นเกิดการตื่นเขิน เกรงว่าจะเป็นการเสื่อมเสียพระเกียรติยศและประโยชน์ทางการค้าขาย จึงควรขุดคลองขึ้นมาใหม่เพื่อช่วยให้ระบายน้ำเป็นการถาวร (เขตทวีวัฒนา, 2561: ออนไลน์) คลองทวีวัฒนาขุดขึ้นในปี พ.ศ. 2421 มีความยาว 340 เส้น กว้าง 4 วา ลึก 4 คอก เป็นคลองแรกที่รัฐบาลขุดคลอง โดยไม่ต้องออกค่าใช้จ่ายในการขุดคลอง ราษฎรออกทุนในการขุดคลองทั้งหมด รัฐบาลเพียงสำรวจจะแน่วว่าจะขุดคลองบริเวณไหน ซึ่งคือตั้งแต่หลักสองคลองภาษีเจริญฝั่งเหนือทะเลคลองมหาสวัสดิ์ จ้างจีนขุด เป็นเงิน 27,200 บาท ในอัตราโรละ 1 บาท เป็นการเปิดพื้นที่เพราะปลูกฝั่งคลองจำนวน 27,200 ไร่ ทำให้รัฐบาลสามารถเก็บภาษีเงินค่าเช่าจากพื้นที่นาที่เปิดใหม่ คลองทวีวัฒนาขุดขึ้น 1) เพื่อแก้ปัญหาความตื่นเขินในคลองมหาสวัสดิ์และคลองภาษีเจริญ ซึ่งเกิดจากการที่น้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำนครชัยศรีไหลเข้าคลองทั้งสองพร้อมกัน ทั้งต้นคลองและปลายคลองแล้วไหลไปชนกันที่กลางคลอง ทำให้บริเวณที่กระแสน้ำชนกันตื่นเขินเพราะโคลนตมมาทับถมกันมาก ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการคมนาคม และ 2) เพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูกในบริเวณดังกล่าว (ปิยนาด บุนนาค, ดวงพร นพคุณ และสุวัฒนา ธาตุนิติ, 2525: 116) เมื่อขุดเสร็จ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้ทำพิธีเปิดคลองทวีวัฒนาแห่งนี้ให้ประชาชนได้ใช้ประโยชน์ในการไปมาหาสู่กัน เมื่อวันที่ 6 แรม 1 ปีสล พุทธศักราช 2421 ซึ่งพื้นที่คลองแห่งนี้ถือเป็นพื้นที่ดินดอนลุ่มระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำท่าจีนที่สามารถเก็บกักน้ำได้เป็นอย่างดี และยังนำมาใช้เป็นประโยชน์ทางการคมนาคมและการเกษตรได้เป็นอย่างดีอีกเช่นกัน จึงนับได้ว่าคลองทวีวัฒนาเป็นแหล่งน้ำสำคัญของประชาชนทั้งในประวัติศาสตร์และปัจจุบันของพื้นที่เขตทวีวัฒนา (เขตทวีวัฒนา, 2561: ออนไลน์)

ในอดีตที่คลองเหล่านี้ที่มีความสำคัญต่อแบบแผนการดำรงชีวิตและการผลิตของผู้คนไม่ต่างจากการมีถนนหนทางเข้าถึงในปัจจุบัน การมีบ้านอยู่ริมคลองจึงเปรียบได้กับการมี “ถนนหน้าบ้าน” ที่นำพาความสะดวกสบายมาสู่ชีวิต (กรีนพีซ ประเทศไทย, 2553: ออนไลน์) ไม่ต่างผู้คนในย่านอื่นๆ ของพื้นที่ฝั่งธนฯ การมีชีวิตอยู่ริมคลองและคลองซอยย่อยต่างๆ ของคนพื้นถิ่นในเขตทวีวัฒนา คือ การใช้ประโยชน์จากการเปิดพื้นที่ใหม่เพื่อการเกษตรและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำที่ทำให้เขตทวีวัฒนายังคงเป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่เหลืออยู่ในพื้นที่ท้ายๆ ในกรุงเทพมหานคร การมีอยู่ของทรัพยากรน้ำ ดิน และอากาศที่ยังพอจะเอื้อต่อการทำการเกษตร ส่งผลให้ผู้คนพื้นถิ่นในเขตทวีวัฒนายังคงการทำเกษตรกรรมหลากหลายรูปแบบในแบบที่สืบทอดมาจากอดีต ไม่ว่าจะเป็นการทำนาปลูกข้าว การทำสวนผัก การทำสวนกล้วยไม้ หากแต่การเปลี่ยนแปลงของความเป็นเมืองที่เคลื่อนเข้าใกล้เขตทวีวัฒนามากขึ้น ทั้งจากการขยายตัวของพื้นที่อาศัยชานเมืองและการตัดถนนสายสำคัญ ในพื้นที่ฝั่งธนบุรี กรุงเทพมหานคร และการขยายตัวของอำเภอใกล้เคียงของจังหวัดปริมณฑล เช่น อำเภอสสามพรานและอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม, และอำเภอ

บางกรวย จังหวัดนนทบุรี ล้วนมีผลต่อการดำรงอยู่ของเกษตรกรรมในเขตทิววัฒนา ด้วยน้ำเพื่อการเกษตร จากคลองทิววัฒนาที่เคยมีคุณภาพที่ดีพอในการเพาะปลูกเริ่มมีคุณภาพแย่ลง ทั้งจากน้ำทิ้งจากหมู่บ้าน จัดสรร โรงงานอุตสาหกรรม และบ้านเรือนของผู้คนที่อยู่อาศัยในพื้นที่มากขึ้น รวมถึงเกษตรกรรมเชิง อุตสาหกรรมที่มากขึ้นที่ทำให้เกษตรกรรมต้องใช้สารเคมีทางเกษตรมากขึ้น ซึ่งนำไปสู่การปนเปื้อนของ สารเคมีทางเกษตรในแหล่งน้ำที่ไหลมารวมกันในคลองทิววัฒนา และโครงข่ายคลองต่างๆ ที่ไหลเวียนถึงกัน

นับเนื่องมาแต่อดีตคนพื้นถิ่นในเขตทิววัฒนาเลี้ยงชีพด้วยการทำนา สวนผัก สวนผลไม้ ทำนาบัว และสวนกล้วยไม้ ผู้คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเพราะลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ในเขตทิว วัฒนามีสภาพดินที่อุดมสมบูรณ์ ปลูกพืชได้หลากหลาย นอกจากนี้ตามข้อกำหนดการใช้ที่ดินตามผังเมือง รวม เขตทิววัฒนายังถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่สีเขียว ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม จึงทำให้พื้นที่เป็น แหล่งที่พักอาศัย ซึ่งประชากรส่วนหนึ่งเดินทางเข้าไปทำงานในเขตพื้นที่อื่น ๆ และมีประชากรส่วนหนึ่ง ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม (ข้อมูลพื้นฐานเขตทิววัฒนา, 2561: ออนไลน์) การใช้ที่ดินเพื่อ การเกษตร ปรากฏข้อมูลของสำนักงานเขตคลองจั่น พ.ศ. 2526 ชื่อว่า ครวัเรียนในเขตคลองจั่น ที่มีเขตทิว วัฒนาเป็นส่วนหนึ่งในขณะนั้น เป็นพื้นที่ที่มีการทำเกษตรประมาณร้อยละ 50 จากครวัเรียนทั้งหมด โดย แขงที่อยู่ทางตะวันออกของพื้นที่ ได้แก่ แขงบางเชือกหนัง และแขงทิววัฒนา เป็นพื้นที่ที่มีร้อยละของ ครวัเรียนเกษตรกรรมสูงสุด และทิววัฒนาก็เป็นพื้นที่ที่ทำเกษตรกรรมมากที่สุด เนื่องจากมีพื้นที่ถือครอง ขนาดใหญ่ที่สุด (สุนันทา สุวรรณโณดม และคณะ, 2526: 13) นอกจากนี้การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของ พื้นที่สีเขียวในเขตทิววัฒนารอบ 20 ปีตั้งแต่ พ.ศ. 2536 – 2556 ยังชี้ให้เห็นว่า พื้นที่สีเขียวในเขตทิววัฒนา ลดลงอย่างต่อเนื่อง กระจายเป็นบริเวณกว้าง หรือมีการขยายตัวของเมืองรุกล้ำพื้นที่สีเขียว โดยการ เปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากสวน นาข้าว ที่ลุ่มน้ำขัง และที่หญ้าขึ้นมาเป็นพื้นที่สิ่งปลูกสร้าง ได้แก่ หมู่บ้าน จัดสรร อาคารพาณิชย์ เป็นต้น ซึ่งพบมีจำนวนเพิ่มขึ้นและกระจายไปทั้งพื้นที่ ในขณะที่การเปลี่ยนแปลง การใช้ที่ดินประเภทพื้นที่สิ่งปลูกสร้างมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น จะเห็นได้จากตามแนวถนนสายหลัก และสายรองที่ ดัดขึ้นใหม่ มีการขยายตัวของอาคารพาณิชย์ที่ตั้งอยู่ตามแนวถนนสายต่างๆ จากกรณีโครงข่ายเส้นทาง คมนาคมที่สะดวกขึ้น (ธชาณันท์ เต็มกสิพาณิชย์, 2557: 61)

ชีวิตของคนพื้นถิ่นทิววัฒนาสัมพันธ์กับการเกษตรมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ในอดีตแบบ แผนการผลิตเป็นไปเพื่อยังชีพเลี้ยงครอบครัว แลกเปลี่ยนกันภายในชุมชน ให้ความสำคัญกับการพึ่งพา อาศัยในแบบฉบับของชุมชนชนบท แบบแผนการผลิตที่พบมากในอดีต คือ การทำนา ตามแบบแผนการ ผลิตในของไทย, การทำสวนผัก ตามการอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาของคนจีน (แรงงานชุดคลอง), และการ ทำสวนกล้วยไม้ อันเป็นองค์ความรู้ทางการเกษตรที่แพร่กระจายเข้าสู่ชุมชนริมคลองทิววัฒนาและใกล้เคียง

ในยุคหลังๆ ดังพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าด้วยเป้าประสงค์ของการขุดคลองทวีวัฒนาเพื่อขยายพื้นที่ทำนาทำไร่ การผลิตเพื่อเลี้ยงชีพของผู้คนริมคลองทวีวัฒนาในอดีต คือ การทำนา การปลูกข้าวเพื่อการบริโภคในครัวเรือน ผู้คนต่างเชื่อมสัมพันธ์ผ่านการ “ลงแขก, เอาแรง” แต่ละครัวเรือนต่างร่วมแรงร่วมใจกันทำงานในไร่นา และกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน โดยไม่มีค่าตอบแทน ซึ่งแตกต่างจากปัจจุบัน ที่แม้เกษตรกรมทำนายังปรากฏให้เห็นในชุมชน แต่การปลูกข้าวนั้นเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อเลี้ยงชีพสู่การผลิตเพื่อการค้า เกษตรพึ่งพาเทคโนโลยีและสารเคมีทางการเกษตรเพื่อเพิ่มผลผลิตต่อไร่มากขึ้น การจ้างแรงงาน การซื้อพันธุ์ข้าวปลูก/ปุ๋ย/ยา และเครื่องทุ่นแรงต่างๆ กลายเป็นภาพจินตภาพ/ความปกติของการทำเกษตรในพื้นที่ชนเมืองแห่งนี้ ในยุคต่อๆ มาการเข้ามาของแบบแผนการผลิตใหม่ๆ เช่น การทำสวนผัก และสวนกล้วยไม้ มีผลต่อการเปลี่ยนที่นาสู่การยกไร่เพื่อปลูกผักและกล้วยไม้ ที่นำไปสู่การค่อยๆ หายไปของที่นาและโรงสีข้าวริมคลองทวีวัฒนา

ก่อนปี พ.ศ. 2500 ชีวิตของผู้คนในเขตทวีวัฒนา ซึ่งครั้งหนึ่ง คือ ส่วนหนึ่งของเขตดลิ่งชั้นกรุงเทพมหานคร และตำบลศาลาธรรมสพน์ นครปฐม สัมพันธ์กับการเกษตร การคมนาคมขนส่งทางน้ำ และแบบแผนการดำรงชีวิตที่ให้ความสำคัญกับความเป็นชนบท แต่เมื่อล่วงเข้าสู่หลัง ปี พ.ศ. 2500 การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาต่างๆ ที่ค่อยๆ เคลื่อนเข้าสู่ย่านฝั่งธนฯ ก็มีผลสืบเนื่องมาถึงเขตเก่าแก่ต่างๆ เช่น บางกอกน้อย บางกอกใหญ่ ภาษีเจริญ และดลิ่งชั้น ทวีวัฒนาซึ่งเป็นเขตใหม่ชานเมืองกรุงเทพมหานคร ก็ได้รับผลจากการค่อยๆ เปลี่ยนฝั่งธนฯ ให้กลายเป็นเมือง จากพื้นที่สวนสู่การเป็นพื้นที่อยู่อาศัย ทั้งในราคาถูกและแพง ผ่านการพัฒนาการคมนาคมขนส่ง การตัดถนนหนทาง ที่ทำให้ความเจริญต่างๆ เคลื่อนเข้าสู่ชุมชนเกษตรกรรมแห่งนี้มากขึ้น รูปธรรมของการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนปรากฏขึ้น ในปี พ.ศ. 2495 จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้ดำริจัดสร้างปูชนียสถานเพื่อเป็นพุทธบูชาและเป็นพุทธอุทยานสรณียสถาน เนื่องในวโรกาสมหามงคลกาลที่พระพุทธศักราชเวียนมาบรรจบครบรอบ 2,500 ปี ซึ่งนำมาสู่การสร้างพุทธมณฑล (พุทธมณฑลศูนย์กลางพุทธศาสนาแห่งโลก, 2561: ออนไลน์) และถนนที่อยู่ในโครงการพุทธมณฑล ซึ่งได้แก่ ถนนพุทธมณฑล สาย 1, 2, 3 ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร, ถนนพุทธมณฑล สาย 4, 5, 6, 7, 8 ในพื้นที่นครปฐม ถนนพุทธมณฑลเหล่านี้เป็นถนนที่แยกย่อยออกไปจากถนนเพชรเกษมในทางทิศเหนือ ตัดผ่านถนนปั้นเกล้านครชัยศรี (ขณะที่มีโครงการพุทธมณฑลยังไม่มีถนนดังกล่าว) ไปสิ้นสุดก่อนถึงทางรถไฟสายใต้ (ถนนในโครงการ, 2561: ออนไลน์) นอกจากนี้การเกิดขึ้นของถนนสายหลัก เช่น ถนนกาญจนาภิเษก ช่วงดลิ่งชั้น - บางบัวทอง ในปี พ.ศ. 2521, ถนนบรมราชชนนี เชื่อมระหว่างเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร และอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม และถนนสายรองที่เชื่อมระหว่างถนนพุทธมณฑลสายต่างๆ เช่น ถนนเลียบบคลองทวีวัฒนา ถนนศาลาธรรมสพน์ ถนนอุทยาน ถนนเลียบบคลองเนินทราย ถนน

สภาพบุรุษ ถนนเลียบลองพุ่ม ถนนทวิวัฒนา – กาญจนภิเษก และถนนบางแวก ก็มีส่วนทำให้ความเจริญต่างๆ เคลื่อนเข้าสู่พื้นที่ในย่านฝั่งธนฯ ที่หมายรวมถึงเขตทวิวัฒนา (ในปัจจุบัน) ซึ่งในทางหนึ่ง คือ การลดลงของพื้นที่สีเขียว ดังข้อมูลในปี พ.ศ. 2536 เขตทวิวัฒนา มีพื้นที่สีเขียวจำนวน 28.60 ตารางกิโลเมตร ปี พ.ศ. 2546 มีพื้นที่สีเขียวจำนวน 22.80 ตารางกิโลเมตร และปี พ.ศ. 2556 มีพื้นที่สีเขียว จำนวน 22.56 ตารางกิโลเมตร ตามลำดับ การเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่สีเขียวระหว่างปี พ.ศ. 2536 กับ พ.ศ. 2546 พบว่าพื้นที่สีเขียวลดลง 0.24 ตารางกิโลเมตร และการเปลี่ยนแปลงพื้นที่สีเขียวระหว่างปี พ.ศ. 2546 กับ พ.ศ. 2556 พื้นที่สีเขียวลดลง 0.24 ตารางกิโลเมตร ในขณะที่พื้นที่สีเขียว พ.ศ. 2536 กับ พ.ศ. 2556 มีลดลง 6.04 ตารางกิโลเมตร ตามลำดับ ส่วนใหญ่เป็นการใช้ที่ดินประเภทเกษตรกรรม แต่ปัจจุบันมีการพัฒนาโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงโครงข่ายคมนาคม ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่เป็นการใช้พื้นที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย เช่น บ้านจัดสรร อาคารพาณิชย์ (ชานันท์ เดิมกสิพาณิชย์, 2557: 65)

ภาพที่ 7.4: แสดงถนนอุทยาน หรือถนนอักษะ ในเขตทวิวัฒนา

ที่มา: ภาพถ่ายโดย กฤตวิทย์ มนต์ไทรเวศย์ เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2561

เกษตรกรรมในย่านทวีวัฒนา

ภาพที่ 7.5: แสดงสวนผัก บริเวณวัดปุระนาวาส

ที่มา: ภาพถ่ายโดย กฤตวิทย์ มนต์โคตรเวช เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2561

ทวีวัฒนา เป็นหนึ่งในชานเมืองกรุงเทพมหานครที่ยังปรากฏพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งได้แก่ การทำนา การทำสวนผัก และการทำสวนกล้วยไม้ สถานการณ์ของการทำเกษตรในย่านทวีวัฒนา นักวิชาการเกษตร ชำนาญการ ฝ่ายพัฒนาชุมชนและสวัสดิการสังคม สำนักงานเขตทวีวัฒนา และนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร สำนักงานเกษตรพื้นที่ 4 สำนักงานเกษตรพื้นที่กรุงเทพมหานคร ชี้ให้เห็นว่า พื้นที่เกษตรกรรมในย่านทวีวัฒนามีแนวโน้มลดลง เหตุปัจจัยที่มีผลต่อการลดลงของพื้นที่เกษตร ประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมที่สัมพันธ์กับความเป็นเมืองที่มีผลต่อการทำการเกษตร การเข้ามาของเมืองทำให้เกษตรกร/เจ้าของที่ดินขายที่ดินให้บุคคลภายนอก การไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเอง อายุของเกษตรกรที่มากขึ้น การขาดการส่งต่อความรู้ด้านการเกษตรให้กับลูกหลาน รวมถึงการได้การศึกษาที่สูงขึ้นของลูกหลานที่ทำให้มีโอกาสหางานนอกภาคการเกษตร ซึ่งสัมพันธ์กับมุมมองของเกษตรกรในพื้นที่ที่มองว่าความท้าทายของการทำเกษตรในปัจจุบัน คือ การเคลื่อนสู่ความเป็นเมือง ที่นำมาซึ่งหมู่บ้านจัดสรรขนาดใหญ่ หน่วยงานราชการ อาคารพาณิชย์ การเคลื่อนย้ายประชากรจำนวนมากเข้าสู่พื้นที่ ฯลฯ

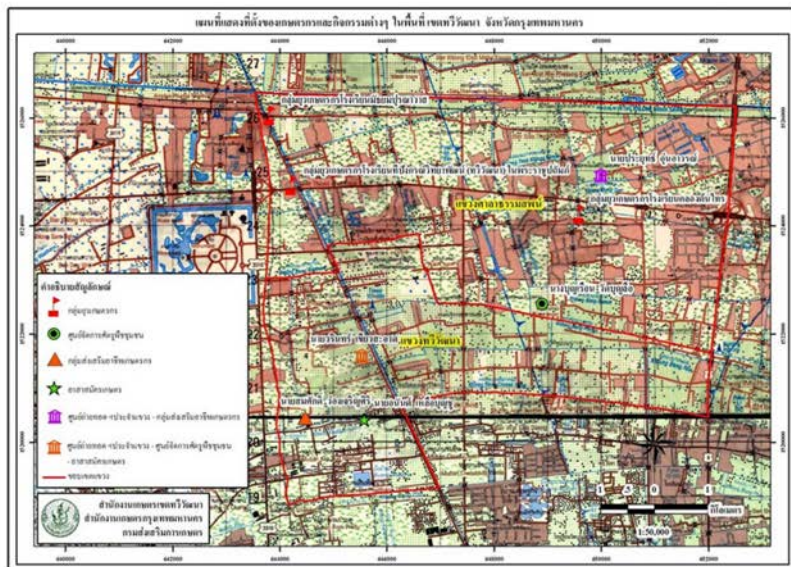
สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปส่งผลต่อแบบแผนการผลิต เกษตรกรต้องปรับการผลิตให้สัมพันธ์กับเมือง ไม่ว่าจะเป็นการวางแผนเรื่องการใช้/กักเก็บน้ำเพื่อการเกษตร, การใช้สารเคมีทางการเกษตรที่อาจมีผลกระทบต่อชุมชนเมืองที่ขยับเข้ามาใกล้, การวางแผน/มองหาพื้นที่เกษตรกรรมใหม่ๆ หากสภาพแวดล้อมไม่เอื้อต่อการทำเกษตร, การปรับเปลี่ยนพื้นที่เกษตรให้อยู่ในพื้นที่เมืองให้ได้ เป็นต้น

ที่ทำงานที่นี้มา 12 ปีแล้วครับ เป็นนักวิชาการเกษตร ดูแลเกษตรกรในพื้นที่ เพื่อพัฒนาเกษตรกรให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ครั้งแรกที่ไปบรรจุ ที่ก็คิดว่า เออ พื้นที่การเกษตรเขตหริววัฒนามันยังมีอยู่นะ ทั้งๆ ที่เรารู้สึกว่ากรุงเทพไม่จ่าจะมีพื้นที่ทางการเกษตรเยอะขนาดนี้ พอเริ่มลงไปสัมผัสกับเกษตรกรในพื้นที่ เราก็ได้เห็นว่าการเกษตรก็ยังใช้ชีวิตวิถีชีวิตแบบเดิมๆ ไม่เปลี่ยนแปลงมาก แต่ก็ต้องยอมรับว่าทั้งพื้นที่และตัวเกษตรกรลดจำนวนลงกว่าในอดีตพอสมควร ก็มีหลายๆ อย่างทำให้ลดสภาพแวดล้อม อายุ หน้าที่การงาน คนทำต่อ มันก็น้อย ตัวเกษตรกรเองก็มีความเชื่อว่าจะไม่ยอมให้ลูกหลานตัวเองมาลำบากก็เลยส่งลูกหลานไปเรียนอย่างอื่นหมด อีกอย่างในเรื่องของที่ดินก็สำคัญ ทุกวันนี้ไม่ค่อยมีที่ของตัวเอง เข้าทำกันมากกว่า แต่ถ้ามีแต่ที่ดินไม่มีคนก็ตกลงอยู่ดี มันต้องปรับไปพร้อมๆ กัน ช่วงที่เปลี่ยนแปลงหนักๆ ปี 54 น้ำท่วมใหญ่ ก็เปลี่ยนช่วงนั้น ปรับปรุงกันไป แต่พอพ้นช่วงวิกฤติก็กลับมาใช้ชีวิตเหมือนเดิม ที่เลยมองว่าไม่ได้เปลี่ยนแปลงอะไรไปมาก แต่ถ้าจะให้บอกว่าเปลี่ยนแปลงอะไรที่ชัดเจนสำหรับพืช ลักษณะสภาพแวดล้อม มีการตัดถนน หมู่บ้านจัดสรร คือสภาพมันเปลี่ยน แน่นอวนว่าพื้นที่เกษตรก็ลดลง เกษตรกรก็ทำอะไรไม่ได้มาก ต้องทำใจยอมรับสิ่งที่จะเกิดขึ้น แนวโน้มในอนาคตสำหรับพื้นที่ว่าทุกคนคิดคล้ายๆ กัน ว่าต้องลดลงแน่นอน

(คนาลิทธิ์ หลายศิริเรืองโร, นักวิชาการเกษตรชำนาญการ, สัมภาษณ์. 2561)

ที่ทำงานที่นี้มา 8 ปีละ มีหน้าที่ให้ความรู้เกษตรกรในเรื่องต่างๆ ก็ไม่คิดเหมือนกันว่ากรุงเทพฯ มีพื้นที่เกษตร ส่วนขอที่จะเน้นเรื่องข้าว นาข้าว พื้นที่ข้าวที่ที่รับในเรื่องเกษตรกรตอนแรกๆ ที่เข้ามา ที่ถือว่าเยอะนะในเขตหริววัฒนา อยู่ราวๆ ประมาณ 40 คน แต่พอมาตอนนี้ลดลงอยู่ราวๆ ประมาณ 30 คน พื้นที่ก็ลดลงไป 50 % ที่คิดว่าอาจจะจะเป็นพื้นที่เวนคืน เจ้าของที่ดินขายที่ ส่วนพื้นที่การเกษตรอื่นก็ลดลงเหมือนกัน แต่สำหรับที่ที่ถือว่าดีนะ พื้นที่หริววัฒนาที่ยังเยอะอยู่ ถ้าเป็นตามสภาพสังคมนะ ก็ลดลง และในอนาคตที่คิดว่าน่าจะลดลงเรื่อยๆ นอกจากการเวนคืนแล้ว ปัจจัยอื่นๆ ที่ทำให้ลดลงก็มี ในด้านพื้นที่ทำกิน เกษตรกรส่วนใหญ่ที่นี้จะเป็นพื้นที่เช่า ส่วนน้อยที่จะเป็นของตัวเอง แล้วที่ก็ดูจากอายุ เกษตรกรที่นี้ส่วนมากอายุเยอะแล้ว ลูกหลานของเขาไม่ได้กลับมาช่วยเท่าไร สมัยนี้คือทุกคนมีความรู้ความสามารถคือเขาาก็ไปทำอย่างอื่นกัน

(ปิยาพัชร ประไพพาณิชย์, นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร, สัมภาษณ์. 2561)

ภาพที่ 7.6: แสดงที่ตั้งของเกษตรกรรมและกิจการต่างๆในพื้นที่เขตทวีวัฒนา

ภาพโดย <http://www.bangkok.doe.go.th/ag/zoning/taweewatana.jpg>

นาข้าวของอาจารย์วินทร์ เขียวสะอาด

เกษตรกรรมทำนา เป็นแบบแผนการผลิตดั้งเดิมของผู้คนในอุษาคเนย์ ที่ได้รับการส่งต่อ/สืบทอดมาถึงปัจจุบัน ข้าวและการทำนาได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของคนไทย ภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทยต่างมีวัฒนธรรมข้าวที่หลากหลายและสะท้อนการให้ความสำคัญกับข้าว ในบริบทของเขตทวีวัฒนา แม้จะอยู่ไม่ห่างจากความเจริญของเมืองหลวงเช่นกรุงเทพมหานคร พื้นที่แห่งนี้ยังปรากฏพื้นที่เกษตรกรรมทำนาร่องรอยแบบแผนการผลิตที่เคยมีความสำคัญต่อปากท้องและการดำรงชีวิตของผู้คนในย่านนี้

เกษตรกรรมทำนาถือเป็นแบบแผนการผลิตแรกๆ ก่อนการเข้ามาของแบบแผนการผลิตอื่นๆ เช่น การทำสวนรูปแบบต่างๆ ของผู้คนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในย่านทวีวัฒนา แม้ในปัจจุบันเกษตรกรรมทำนายังปรากฏมีอยู่ในพื้นที่ หากแต่พื้นที่เกษตรกรรมทำนาก็ค่อนข้างลดลง เพราะมีแบบแผนการผลิตอื่นๆ ที่สร้างรายได้มากกว่าเข้ามาแทนที่ ที่หมายรวมถึงความเป็นเมืองที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตรให้กลายเป็นพื้นที่อยู่อาศัยและอาคารพาณิชย์ อย่างไรก็ตาม ในท่ามกลางสถานการณ์ที่ไม่เอื้อต่อการทำนา เกษตรกรที่ยังคงทำนาได้รวมตัวกันเพื่อหาทางออกให้กับปัญหาต่างๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการดำรงอยู่ของเกษตรกรรมทำนาในพื้นที่ ซึ่งนั่นได้นำไปสู่การเกิดขึ้นของศูนย์พัฒนาชาวนาเขตทวีวัฒนา พื้นที่ในการแลกเปลี่ยนข่าวสารและปัญหาต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อการทำนา

เกษตรกรรมทำนาในทวีวัฒนา ข้อมูลภาคสนามชี้ให้เห็นว่า ผู้คนส่วนใหญ่ในย่านทวีวัฒนาทำนากันมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ ในอดีต ชาวนาทวีวัฒนาทำนาไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือนและแลกเปลี่ยนภายในชุมชน ยังมีการลงแขก/เอาแรง/ขอแรงภายในชุมชน ซึ่งทำให้ผู้คนได้มีโอกาสพบปะและไปมาหาสู่กัน ในช่วงที่ยังคงผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลักนั้น ชาวนาในย่านทวีวัฒนาจะใช้การทำนาแบบดั้งเดิม มีการเลี้ยงควายไว้ทำนา กระทั่ง การพัฒนาได้เคลื่อนเข้าสู่พื้นที่มากขึ้น การทำนาแบบดั้งเดิมเริ่มหายไป ชาวนาเริ่มทำนาเพื่อการค้ามากขึ้น เห็นได้จาก การเข้ามาของโรงสีข้าว การเข้ามาของนายทุนรับซื้อข้าว ซึ่งนั่นทำให้ชาวนาต้องเพิ่มผลผลิตต่อไร่ให้มากขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด การทำนาแบบใหม่ๆ เข้าแทนที่แบบแผนแบบเดิม รถไถและเครื่องจักรเข้าแทนที่ควายและแรงงานคน การจ้างงานเข้าแทนที่การเอาแรง ฯลฯ ช่วงแรกที่ต้องปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต เกษตรกรมีต้นทุนในการผลิตมากขึ้น ก่อให้เกิดความเครียด ซึ่งนั่นทำให้ชาวนาหลายรายเลิกทำนาและหันไปทำกรเกษตรรูปแบบอื่น ชาวนาบางรายให้เหตุผลว่า “ทุนมากกว่ารายรับที่ได้ เพราะทุกวันนี้น้ำรายได้จากการนำข้าวไปขายลดน้อยลง คนส่วนใหญ่ก็ซื้อข้าวของโรงงานที่มีชื่อเสียงกิน รายย่อยแบบเราคงต้องขาดทุน” ขณะกลุ่มที่ยังคงทำนามาจนถึงปัจจุบันให้เหตุผลว่า “ที่ยังทำนาอยู่ ไม่ใช่ไม่ทราบว่ามีคุ้มกับเงินที่ลงไปกับการซื้อเครื่องยนต์และจ้างแรงงาน แต่อายุมากแล้ว ความรู้

ที่มีติดตัวมาคือการทำนา ไม่อยากเริ่มต้นอาชีพใหม่ และเสียดายเงินที่ลงทุนมาทั้งหมด จึงทำให้ยังคงทำนามาจนถึงปัจจุบัน” ทิศทางในอนาคต ชาวนาในย่านทิววัฒนาต่างหวังให้ลูกหลานของตนได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นและประกอบอาชีพอื่นที่ไม่ใช่การทำนา ด้วยมองว่างานนอกภาคการเกษตรน่าจะทำให้คุณภาพชีวิตของคนในครอบครัวดีขึ้น

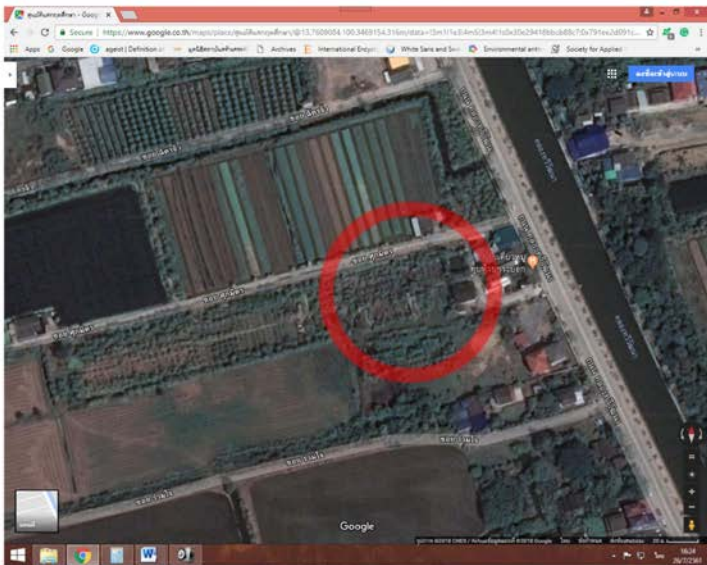
นอกเหนือจากต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น การกลายเป็นเมืองที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของการทำนาในย่านทิววัฒนา ด้วยการเกิดขึ้นของหมู่บ้านจัดสรรที่ปล่อยน้ำเสียลงสู่คูคลองและพื้นที่การเกษตร การเข้ามาของถนนหนทางหลายสาย การเวนคืนที่ดินและการพัฒนาของภาครัฐ ทำให้ชาวนาในพื้นที่แห่งนี้ต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอด หนึ่งในทางออก คือ การจัดตั้งโรงเรียนเกษตรทฤษฎีใหม่ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร เพื่อเป็นพื้นที่ให้เกษตรกรได้มาพูดคุยแลกเปลี่ยนและหาทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว ร่วมกัน อาทิ การแก้ไขปัญหาน้ำเน่าเสียจากหมู่บ้านจัดสรรและโรงงานอุตสาหกรรม ด้วยการหาทางบำบัดน้ำเสียและการขุดร่องน้ำเพื่อกักและกั้นน้ำเสีย เป็นต้น และเป็นพื้นที่ให้นักวิชาการการเกษตรของเขตทิววัฒนา นำความรู้และข่าวสารทางการเกษตรต่างๆ มาบอกกล่าวให้เกษตรกรได้ทราบ นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่ของการเรียนรู้ที่ทำให้คนกลุ่มอื่นๆ เข้าใจการเกษตรกรรมทำนาในย่านทิววัฒนามากขึ้น ผ่านกิจกรรมต่างๆ อาทิ การเปิดให้นักเรียน/นักศึกษาหรือผู้ที่สนใจเข้ามาเรียนรู้การทำนาด้วยตัวเอง, การนำข้าวมาแปรรูปเป็นอาหารแบบต่างๆ เพื่อเป็นรายได้เสริมให้กับชาวนาในพื้นที่ เป็นต้น นอกจากนี้การปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ ยังมีการเปลี่ยนแปลง/เหตุการณ์อื่นๆ ที่เข้ามากระทบและมีผลต่อการดำรงอยู่ของเกษตรกรรมทำนาในพื้นที่ อาทิ น้ำท่วมใหญ่ปี พ.ศ. 2554 เป็นหนึ่งในภัยธรรมชาติที่สร้างความเดือดร้อนให้ชาวนาในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม แม้ความเสียหายที่เกิดขึ้นจะทำให้ชาวนาจำนวนมากรู้สึกท้อแท้กับการต้องเริ่มต้นนับหนึ่งใหม่ แต่พวกเขาก็ยังไม่สิ้นหวัง เมื่อสถานการณ์น้ำท่วมกลับสู่ภาวะปกติ พวกเขากลับมาดูแล/ซ่อมแซมเครื่องมือเครื่องมือทางการเกษตร และเริ่มลงมือทำนาอีกครั้ง, นโยบายของรัฐเรื่องการลดพื้นที่การปลูกข้าวในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมเป็นเกษตรกรรมทางเลือกอื่นที่เหมาะสมกับพื้นที่ ในปี พ.ศ. 2559 ซึ่งจากการประชุมกันของชาวนาในพื้นที่ ทุกคนต่างไม่ยอมรับโครงการดังกล่าว โดยให้เหตุผลว่า “หากเลิกทำนาแล้วจะทำอะไร เพราะไม่ถนัดทำสวน”

ภาพที่ 7.7: แสดงการประชุมกลุ่มชานา โดยมีเจ้าหน้าที่เกษตรเขตทวีวัฒนาเป็นผู้นำทีมประชุม

ที่มา: ภาพถ่ายโดย จุฬามาศ ปิยะวงษ์ เมื่อปี พ.ศ. 2559

ในย่านคลองทวีวัฒนา นาของอาจารย์วรินทร์ เขียวสะอาด คือ หนึ่งในพื้นที่เกษตรกรรมทำนาในย่านชานเมือง ที่ยังคงทำนาเพื่อการค้า รวมถึงมีบทบาทสำคัญในการเป็นโรงเรียนเกษตรทฤษฎีใหม่ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร และศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ประจำเขตทวีวัฒนา

ภาพที่ 7.8: แล่งพื้นที่เกษตรของอาจารย์วินทร์ เขียวสะอาด

ที่มา: [https://www.google.co.th/maps/place/ศูนย์สันสกฤต](https://www.google.co.th/maps/place/ศูนย์สันสกฤตศึกษา/@13.760804,100.3469154,316m/data=!3m1!1e3!4m5!3m4!1s0x30e29418bbc88c7:0x791ee2d091ca70d6!8m2!3d13.7666558!4d100.3429955)

ศึกษา/@13.760804,100.3469154,316m/data=!3m1!1e3!4m5!3m4!1s0x30e29418bbc88c7:0x791ee2d091ca70d6!8m2!3d13.7666558!4d100.3429955

อาจารย์วินทร์ เขียวสะอาด ชายวัย 80 ปี ปัจจุบันเป็นข้าราชการบำนาญและเกษตรกรทำนาทำสวน ครอบครัวยุโรปของอาจารย์วินทร์ปลูกข้าวทำนามาตั้งแต่อดีต ทวดของอาจารย์วินทร์ถือเป็นราษฎรรุ่นแรกในเขตทวีวัฒนา ชื่อว่า นายแบ่ง เพชรน้อย เกิดปี พ.ศ. 2399 นอกจากจะเป็นชาวนา นายแบ่งยังเป็นที่รู้จักในนามหมอมเหวคา เป็นที่พึ่งของชาวบ้านในเรื่องรักษาอาการป่วยต่างๆ นายแบ่งมีบุตรสาว ชื่อว่า นางแฉล้ม ฉัตรน้อย นางแฉล้มมีบุตรสาว ชื่อว่า นางยิ้ม อยู่เกษม ซึ่งคือแม่ของอาจารย์วินทร์ ตระกูลของอาจารย์วินทร์เป็นคนไทยแท้ที่อาศัยอยู่ในย่านทวีวัฒนา และทำนาเพื่อเลี้ยงชีพมาเป็นระยะเวลายาวนาน ดังประโยคที่อาจารย์วินทร์ได้กล่าวไว้ว่า “สายตระกูลของฉันเป็นคนไทยแท้ดั้งเดิมที่นี่เลย”

ภาพที่ 7.9 และ 7.10: แสดงภาพถ่ายสายตระกูลของอาจารย์วินทร์ เขียวสะอาด

ที่มา: ภาพถ่ายโดย จุฑามาศ ปิยะวงษ์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2561

อาจารย์วินทร์รับราชการครูมาตลอดชีวิต ช่วงที่รับราชการก็ทำสวนกล้วยไม้ไปด้วย โดยเริ่มทำสวนกล้วยไม้ในปี พ.ศ. 2509 ภายหลังจากกล้วยไม้ตกต่ำ กอปรกับเกษียณอายุราชการในปี พ.ศ. 2545 อาจารย์วินทร์จึงเลิกทำสวนกล้วยไม้และหันกลับมาทำนาตามรอยที่คนรุ่นพ่อรุ่นแม่ได้ทำไว้ ด้วยผูกพันและตระหนักว่าการทำนาเป็นอาชีพที่บรรพบุรุษของตนทำสืบต่อกันมา อาจารย์วินทร์จึงใช้ฝันนาของตนเป็นพื้นที่ในการอนุรักษ์การทำนาในย่านทวีวัฒนาไว้

ฉันทเรียนเป็นครู เรียนชีวะ ที่วิซาคารศึกษาประสานมิตร เรียนมาทางครู ก็รับราชการครู เป็นครูครั้งแรกที่สุพรรณ แล้วก็มาสอบเรียนที่ประสานมิตรได้ ก็ออกจากทางโน้นมาเรียนต่อ ระหว่างเรียนต่อก็มาสอบบรรจุของสามัญศึกษาในกรุงเทพฯ ส่วนพ่อแม่ฉันอยู่ที่นี้ทำนา ส่วนฉันไปเรียนไปสอบเป็นครู รับราชการจริงๆ ตอน 2506 เป็นครูในจังหวัดธนบุรี หลังสถานีรถไฟชุมทางนั้นแหละ ตอนที่เป็นครูไม่ได้ทำนานะ เพราะกำลังเรียนอยู่ ก็ไปเรียนภาคค่ำ หลังจากสอนเสร็จ ส่วนทำนา ฉันกลับมาทำนาตอนปลดเกษียณ ประมาณปี 2545 เพราะว่าตอนนั้น จากฉันเป็นครูธรรมดา ก็ได้ขึ้นเป็นผู้บริหารโรงเรียน เป็นผู้อำนวยการคนแรกของโรงเรียนสตรีวิทยา 3 แต่พอเกษียณก็กลับมาทำ ในระหว่างรับราชการฉันก็ปลูกกล้วยไม้เสริมไปด้วย ฉันเริ่มรับราชการตอนปี 2508 ทำสวนกล้วยไม้ 2509 แต่แม่ฉันยังทำนาอยู่ แต่ฉัน

รับราชการ เกษตรก็ทำกล้วยไม้ พอเกษียณมันก็อยู่ในช่วงที่กล้วยไม้ราคาสูง ก็เลิกทำ กลับมาทำนา เพราะที่ของเรา มีพื้นที่เราอยู่ต่างๆ ก็เลยทำต่อ ที่ดินกลับมาทำนาต่อ เพราะฉันมีที่ มีเวลาว่าง และมีความรู้ ความถนัดในการทำนาอยู่แล้ว มันเลยไม่ยาก ตอนนั้นที่ดิน ทำเกษตร รวมๆ ก็ประมาณ 10 กว่าไร่ ฉันก็จำไม่ได้ ต้องถามเจ้าหน้าที่เขาอีกที ฉันทำกล้วยไม้ด้วย ทำมาตั้งแต่ 2509 ได้ดีเพราะกล้วยไม้บ้านที่มี รถที่ซื้อมาจากกล้วยไม้มันล้น ส่งลูกไปเรียนต่างประเทศ กล้วยไม้ที่นี้เริ่มประมาณ 2509 ในพื้นที่นั้นะ ประมาณๆ ฉันเรียนปริญญาตรีเอกซิณะ ตอนเรียนจบ เริ่มรับราชการ กล้วยไม้เริ่มเฟื่องฟูพอดี อาจารย์ระพี สาคริก เป็นบิดากล้วยไม้ ก็จัดการผสมพันธุ์กล้วยไม้ ให้ความรู้ ฉันเรียนมาทางด้านชีวะ เลยไปอบรมกับท่านและช่วงที่ฉันเริ่มอบรม แฉๆ นี้ หนองแขม เริ่มทำกล้วยไม้ เพราะตอนนั้นรายได้ดีมาก ส่งต่างประเทศ มันก็มีส่วนทำให้ขาดลง เปลี่ยนจากผืนนามมาเป็นสวนกล้วยไม้ แต่เอาจริงๆ มันก็มีส่วนผัดมาก่อน ปกติแล้วคนอื่นเขาก็จะทำนา มาเป็นผัก แต่ฉันกระโดดข้ามมาทำกล้วยไม้เลย ก็เร็วกว่าคนอื่นเขา แต่บางคนก็เปลี่ยนจากนามาทำผัก ก็ทำกล้วยไม้ไม่ได้นะ เพราะกล้วยไม้ใช้เงินเยอะใช้ทุนทำโน่นนี้ เขาก็เลยทำสวนผักต่อ ถึงแม้ตอนทำกล้วยไม้มันดี มีเงินเยอะ แต่ฉันก็ไม่เลิกทำนา

(วรินทร์ เขียวสะอาด, สัมภาษณ์: 2 เมษายน 2561)

ภาพที่ 7.11: แสดงอาจารย์วรินทร์ เขียวสะอาด

ที่มา: ภาพถ่ายโดย จุฬามาศ ปิยะวงษ์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2561

ตลอดชีวิตของอาจารย์วินทร์ได้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดในพื้นที่เกษตรกรรมทำนาทำสวนในย่านทวีวัฒนา นับแต่อดีตเกษตรกรรมทำนายังเป็นแบบดั้งเดิม ใช้แรงงานคน ใช้ควายไถนา แล้วค่อยๆ เปลี่ยนมาเป็นการทำนาด้วยเครื่องมือเครื่องมือที่ทันสมัย ซึ่งทำให้ต้นทุนการผลิตเพิ่มขึ้น

ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้ยุบคลอง ทำให้มีน้ำ พอมีคลองมีน้ำก็ทำเกษตรได้ เกษตรก็คือข้าว เพราะมันขึ้นง่าย ได้ความชื้นน้อยก็ขึ้นล่ะ และก็กินอาหารหลักของคน ทำทุกบ้าน ย่านนี้ ทำนาเนี่ย ก็ทั้งพื้นที่เลย ครอบครัวยุคก็เป็นครอบครัวแรกๆ ที่บรรพบุรุษทำ คนที่มาตั้งบ้านแรกๆ นะ เครื่องมือดินนี่ ก็ทำต่อๆ กันมา ถ้าช่วงนั้นทำนาด้วยควายนะ ช่วงประมาณ 2421 ใช้ควายทำนา ปู๋ยังไม่มี ใช้ควายกันหมด โดปรับภูมามกก็หว่านข้าว ทำแบบนี้ตลอด ปีนึงครั้งเดียว ทุกบ้านมีควายหมด แล้วอาชีพหลักๆ ก็ทำนา มันต้องใช้กิน หลังจากใช้กินพอ ก็ขายได้เท่าที่ขาย ช่วงประมาณ 2483 ขายได้ 18 บาท ส่วนตามตลิ่งก็มีปลูกผักอื่นๆ ตามที่ว่าง ไร่กิน แต่ยังไม่ถึงเป็นอาชีพ ปลูกไร่กิน ... ประมาณ 2515 ควายเริ่มไม่มีล่ะ เพราะควายมันทำงานช้า มันก็ช้ำมานานแล้ว แต่พอตีมันเริ่มมีเครื่องยนต์เข้ามา แต่เป็นเครื่องยนต์แบบวิดน้ำ เป็นเครื่องยนต์โรแท็กซ์ใช้กับเรือหางยาว ยังไม่ใช่รุ่นแบบปัจจุบัน ไม่ใช่รถไถนะ มันเปลี่ยนแปลงจากเครื่องยนต์ที่เขาใช้ทำเรือหางยาว ไอ้เครื่องยนต์ที่ใช้กับเรือหางยาวมันเบา มันเล็กแต่กำลังสูง เขาก็เอามาตัดแปลงใช้ทำนา ส่วนควายในตอนนั้นก็ขาย ตอนนั้นจะมีตรกรະทุ่งแบบ โรงง่าสัตว์ที่สมุทรสาคร สัตว์ที่ขายไปก็จะไปลงที่นั่น ขายกันเยอะ เพราะพอเปลี่ยนมาใช้เครื่องยนต์ ควายก็เป็นภาระ ไม่ได้ใช้แรงมันก็เลยต้องขาย ตอนแม่ฉันขายไป ต้องไปซื้อคืน สงสารมัน แล้วมาเลี้ยงจนตาย คนอื่นเขาอาจจะไม่ได้คิด ขายให้หมดภาระไป แต่แม่ฉันไปซื้อคืน แต่ซื้อดีก็มีขายควายไปก็ได้เงินใช้ ไม่เป็นภาระไม่ต้องหาอาหาร พอเปลี่ยนมาใช้เครื่องยนต์ ต้องใช้น้ำมัน เงินก็ต้องเพิ่ม แต่มันก็ได้เปลี่ยนแค่มาก็เครื่องยนต์นะ คราวนี้ผู้หญิงก็ทำไม่ได้ มันต้องอาศัยความถนัดในการจับ ทำให้แรงงานส่วนมากเป็นผู้ชาย เพราะเครื่องยนต์มันต้องอาศัยความแข็งแรง ผู้หญิงทำไม่ค่อยได้ ไปทำอันที่เบาๆ เก็บหญ้าทำอะไรไป แต่ตอนที่ช่วยเขาทำนาก็ผู้หญิงก็ได้ได้ คาคได้ ทำคู่กันไป แต่พอมาเปลี่ยนเป็นเครื่องยนต์ผู้หญิงก็ทำได้แค่เศษหนึ่งส่วนสาม ก็ไปทำเบาๆ ไป ก็ต้องปรับตัวกันไป มันไม่ได้หยุดแค่นั้นนะ มันก็เปลี่ยนมาเรื่อยๆ เกิดการเรียนรู้กันไป จากเครื่องมือที่เข้ามาเป็นเครื่องไถนา ใช้รูปแบบแบบการไถตอนใช้ควาย แค่นี้ก็กำลังเครื่องยนต์แทน ตัดแปลงต่อจากรถแม็คโคร รถดินตะขาบ เอาความรุ่มห่มผสมผสาน ก็ตัดแปลงไปเรื่อยๆ คนอย่างเรา ก็ต้องปรับตามเครื่องมือเครื่องไม้ แต่ถ้าเราไม่มีทุนไม่มีเงิน ชาวบ้านก็มีงบให้กู้ ก็เลยเป็นหนี้อกส. กัน บางคนก็ต้องขายที่

(วินทร์ เขียวสะอาด, สัมภาษณ์: 2 เมษายน 2561)

การเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ทั้งในเรื่องพื้นที่ ต้นทุนในการทำ เครื่องไม้เครื่องมือ ทำให้ชาวนาในพื้นที่ที่วิวัฒนาการลดจำนวนลง หากแต่ในการลดลงนั้น การที่อาจารย์วินทร์ยังคงทำนาต่อไป ก็เป็นตามความต้องการของอาจารย์วินทร์ที่ต้องการอนุรักษ์การทำนาในพื้นที่ไว้

จำนวนชาวนา ประชุมไปเมื่อวันที่ 28 มีนาคม ที่ผ่านมาจากเขตวิวัฒนาการรวมๆ กัน ประมาณ 800 ไร่ คนหนึ่งก็มีประมาณ 10 ไร่ขึ้นไป มีมากน้อยต่างกัน น้อยลงไปเยอะ คนอื่นที่เหลือเขาก็ทำเพื่อเศรษฐกิจเป็นหลัก แต่ของฉันทันอยากทำต่อเพื่ออนุรักษ์ ก็ขายบ้าง แต่ทำเพื่อรักษา ให้ความรู้มากกว่า ส่วนคนที่ทำขายเป็นหลัก เพราะไม่ใช่ของเขา เขาเช่าที่ ก็เลยต้องขายเลี้ยงครอบครัว ... ญาติฉันนะเป็นคนรุ่นที่หนึ่งของชุมชน ทำเกษตรมา ลงมาเรื่อยๆ จากย้ายมาเป็นแม่ฉัน มาเป็นฉัน แม่ฉันทำนาด้วยควายตอนนั้น พ่อฉันตายตอนปีสาวฉันแต่งงาน แม่ฉันก็เป็นแม่หม้าย ทำนาส่งฉันเรียน ไปเรียนด้วยความยากลำบาก ที่ฉันทำต่อ อยากรักษา ไม่ขายนา ปรับตัว ปรับความคิดไปตามสภาพสังคมบ้านเมืองตอนนี้ พยายามให้นายังอยู่เพราะฉันได้ดีเพราะควายเพราะการทำนา จะให้ทิ้งไปได้อย่างไร ถึงฉันจะรับราชการ ตูมมันคงก็ตาม แต่ฉันก็ไม่เคยอยากทิ้งการทำนา ไม่ขายนา ลูกฉันก็คิดแบบนั้น เขาบอกว่า ตอนผมเรียนหนังสือ ยายังไม่ขายนาเลย ตอนที่พ่อเรียน ยาก็ส่งพ่อเรียนจากทำนา ทำไม่ต้องขาย เขาบอกแบบนี้ เราเองก็รู้คนรุ่นใหม่เขาจะมองเรื่องเศรษฐกิจ ถ้าอาชีพนั้นไม่ทำเงิน ก็อาจจะไม่ทำอาชีพนั้น มันลำบาก ทำนาลำบาก เขาก็ไม่เอา มันก็เสี่ยงที่อาชีพทำนาจะหมดไป แต่ถ้าเศรษฐกิจเฟื่องฟูเพราะทำนา นะ เขาคงมาแย่งกันทำ แต่ตอนนี้ฉันก็ไม่ได้ทำสวนกล้วยไม้แล้วนะ แต่ายังทำอยู่ เลิกทำไม่ได้ ก็ค่อยๆ ปรับไป

(วินทร์ เขียวสะอาด, สัมภาษณ์: 2 เมษายน 2561)

ภาพที่ 7.12 และ 7.13: แสดงแปลงนาของอาจารย์วรินทร์ เขียวสะอาด

ที่มา: ภาพถ่ายโดย จุฑามาศ ปิยะวงษ์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2561

ปัจจุบัน เขตทวีวัฒนาปรากฏแบบแผนการผลิตที่หลากหลาย อาทิ การทำนา การทำสวนผัก และการทำสวนกล้วยไม้ การรวมกลุ่มเกษตรกร คือ ช่องทางหนึ่งที่จะทำให้เกษตรกรด้วยกันเองและหน่วยงานของรัฐ สามารถแลกเปลี่ยนและกระจายข่าวสารทางการเกษตรต่างๆ ให้กันและกันได้ และหนึ่งในพื้นที่ของการรวมกลุ่มเกษตรกร คือ บ้านและนาของอาจารย์วรินทร์ ที่เป็นทั้งโรงเรียนเกษตรทฤษฎีใหม่ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร และศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ประจำแขวงทวีวัฒนา

มีกลุ่มผู้ทำนา แต่ยังไม่เป็นทางการ รวมให้รู้ว่ามีอาชีพนี้ ความถนัดของแต่ละอาชีพ ไม่ได้รวมไปประหวัง หรืออะไรรนะ ส่วนใหญ่เรียกคุยกันเรื่องที่ว่าราชการเขาออกมา ว่าง่าย ๆ รวมกลุ่มเพื่อจ่ายค่าการประสานงานของทางการ ส่วนจะมาคุยเรื่องอาชีพเนี่ยไม่เกี่ยวกับอาชีพเลย เพื่อความคล่องตัวของราชการมากกว่าความยั่งยืนของอาชีพ ไม่ได้รวมกันด้วยใจ แต่รวมเพื่อประสานงาน ... ที่นี้มีศูนย์การเรียนรู้ ดั้งขึ้น เมื่อ 2549 มีโครงการในหลวง รัชกาลที่ 9 ช่วง 60 พรรษา เกี่ยวกับเกษตรทฤษฎีใหม่ ทางราชการต้องการสนองนโยบาย พยายามหาที่ แต่ส่วนมากมันจะเป็นที่เช่า เขาก็ไม่ให้ แล้วเขาก็มาคุยกับฉัน ฉันเองก็มีที่นา มีอาชีพเป็นครู ทำเกษตร ทำนามาทั้งตระกูล ก็อยากส่งต่อการเรียนรู้ ช่วยสังคมอนุรักษ์ ก็เลยยอมให้ อนุญาตให้ใช้ 10 ปี ให้ความรู้เกี่ยวกับเกษตร หนึ่งในนั้นก็คือ การทำนา เพราะ

บ้านฉันทำมาอยู่แล้ว มีที่นาหลังบ้านเลย ตอนนี้พึ่งทำ เดินไปดูๆ ปลูกผักด้วย ก็เป็นการเปิดเพื่อการเรียนรู้

(วรินทร์ เขียวสะอาด, สัมภาษณ์: 2 เมษายน 2561)

ภาพที่ 7.14 และ 7.15: แสดงพื้นที่เกษตรกรรมและบ้านของอาจารย์วรินทร์ เขียวสะอาด

ที่มา: ภาพถ่ายโดย จุฑามาศ ปิยะวงษ์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2561

มุมมองต่อการเกษตรกรรมในย่านทิวัดนา อาจารย์วรินทร์มองว่า การดำรงอยู่ของเกษตรกรรมในพื้นที่ที่จะเกิดขึ้นได้จากการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง การแสวงหาความรู้ที่ทันสมัยที่สามารถนำมาผสมผสานใช้กับองค์ความรู้ดั้งเดิม ที่หมายรวมถึงการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ต่างๆ ระหว่างกัน ซึ่งจะทำให้ชุมชนเกษตรยังคงอยู่ได้

มุมมองของฉันเกี่ยวกับชาวนาในเขตทวินะ ยังเป็นลักษณะเขาที่เขา จะเอาข้าวขายเหมือนอาชีพอื่นก็คงยาก ส่วนชาวบ้านที่ยังทำนาอยู่ สิ่งแรกเลย ความรู้หน่อย การศึกษาสำคัญนะ ต่อการมีชีวิตที่ดี สองพื้นที่ มันต้องใช้พื้นที่เยอะถ้าจะทำอย่างอื่น ขณะนี้ก็เลยยังทำอยู่ เพราะมีประสบการณ์ อีกอย่างค่าเช่าก็ไม่มากเท่าไร ยังไหวกันอยู่ ช่วยให้ครอบครัวไม่ติดลบ แต่ก็ไม่ได้ร่ำรวย เพราะฉะนั้นแนวโน้มพื้นที่การทำนาอนาคตถ้าสู้กับสิ่งแวดล้อมที่เข้ามาใหม่ๆ ไม่วาง ก็อาจจะลดลง หรือไม่มี แต่ก็ต้องปรับตัวกันไป สำหรับการปรับตัวฉัน ฉันกลับมาทำนา ฉันก็คิดไม่ค่อยเหมือนคนอื่นเขา เกษตรกรชาวบ้านปกติก็เรียกได้ว่ามีความรู้หน่อย ส่วนฉันเคยรับราชการมา ก็นำความรู้เรื่องเรียน วิชาการ ก็เอามาปรับฉัน อันที่สอง ฉันเป็นข้าราชการมาก่อน ก็สามารถเข้าหาแหล่งเรียนรู้ได้เยอะมากกว่า เพื่อนข้าราชการด้วยกันก็ช่วยๆ กัน

ส่วนชาวบ้านทั่วไป ส่วนใหญ่ก็ทำนาเพื่อขายข้าว แต่ฉันก็ขายมะ ฝรั่งด้วย ให้ความรู้ด้วย หาความรู้จาก มันด้วย ช่วยสังคมด้วย ที่บอกว่าช่วยสังคม หมายถึงชุมชนเรานะ เพราะเรามีประสบการณ์กล้าแสดงออก ก็ไปอบรม ประชุม อะไรวะแบบนี้ ปรับตัวตามสภาพแวดล้อมไปพร้อมๆ กับใช้ชีวิตการ ความรู้ที่ตัวเองมี ถ้า ให้บอกว่าฉันเป็นเกษตรกรแบบไหน ฉันคิดว่าตัวเองเป็นเกษตรกรแบบกลางเก่ากลางใหม่ หมายความว่า ปรับตัวให้ไปใหม่ได้ แต่ถ้ามันต้องถอยหลังมาก็ยังอยู่ได้ อีกอย่างคือ รู้ว่าอะไรควรใช้แบบเก่า อะไรควร ปรับแบบใหม่ เมื่อเรารู้เคราะห์แล้ว เราก็มีความรู้ทั้งเรื่องเกษตร เรื่องการตลาด อาจจะมากกว่าคนอื่นเค้า หน่อย

(วรินทร์ เขียวสะอาด, สัมภาษณ์: 10 เมษายน 2561)

ภาพที่ 7.16 และ 7.17: แสดงร่องน้ำ ทางเดินในพื้นที่เกษตร และสวนกล้วยของอาจารย์วรินทร์ เขียวสะอาด

ที่มา: ภาพถ่ายโดย จุฑามาศ ปิยะวงษ์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2561

ในบริบทที่ความเป็นเมืองค่อยๆ เคลื่อนเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรมชานเมือง ชุมชนเกษตรต้องปรับตัว กับการเปลี่ยนแปลง ต้องการหาทางตั้งรับสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการทำเกษตรกรรม และความไม่ใส่ใจ ของภาครัฐในการอนุรักษ์พื้นที่เกษตรกรรมในย่านชานเมือง การดำรงอยู่ของเกษตรกรรมในย่านทิววัฒนา กลายเป็นความพยายามของเกษตรกร/ชุมชนเกษตรในการหาทางออกให้กับตัวเอง

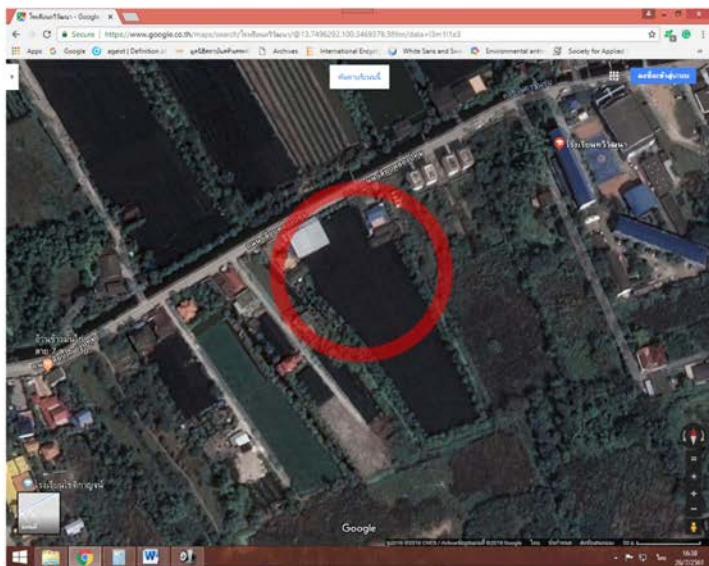
ฉันเป็นเกษตรกรคนเดียวในพื้นที่ ที่เข้าไปฟังประชุมคอนทำผังเมืองนะ ฉันก็พยายามชี้แจงตาม เหตุตามผล ตามข้อมูลที่เป็นจริง อย่างเช่น คลองทิววัฒนามันน้ำดี พื้นที่เกษตรยังมีอยู่ ราชการควรจะ รักษาพื้นที่เกษตรสีเขียวไว้ ส่วนหมู่บ้านควรไปอยู่ใกล้รถไฟฟ้าที่จะเข้าศาลายา ไม่ควรจะมาตรงด้านนี้ ...

เมืองเข้ามา คนทำเกษตรในปัจจุบันก็ใช้ยาฆ่าแมลง มันก็ขัดกับผู้อยู่อาศัยในบ้านจัดสรร น้ำที่ใช้อาจอันตราย คนในหมู่บ้านคนที่ไม่ทำเกษตรก็คิดว่าเพราะยาฆ่าแมลง สารเคมี เกษตรกรก็คิดว่ามาจากโรงงาน หมู่บ้าน ก็มีการเถียงกันไปมา ส่วนฉัน เมื่อเมืองเข้ามา เราเกษตรกรไม่ได้ ฉันต้องทำความเข้าใจปรับเปลี่ยนการทำมา เปลี่ยนจากทำนาหว่านมาทำนาดำ ฉันคิดว่าการปรับตัวของแต่ละคนที่ต่างกัน มันอยู่ที่ประสบการณ์ การศึกษา มุมมอง การเรียนรู้สังคม มันเลยต่างกัน ถ้าเมืองเข้ามา แล้วจะหมดไปฉันก็จะสร้างธรรมชาติขึ้นมาในพื้นที่ของตัวเอง ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ แหล่งรักษาธรรมชาติ จะขึ้นป้ายไว้เลยว่าแหล่งธรรมชาติเกษตรทฤษฎีใหม่ จะแบ่งเป็นส่วนๆ ส่วนที่ทำนา ส่วนที่ทำสวน ส่วนที่เป็นน้ำพยายามฟื้นฟูให้คนเขารู้จัก เพราะฉันไม่ยอมให้ที่ของฉันกลายเป็นเมืองแน่นอน ถ้ามันต้องเป็น ฉันก็จะทำให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ

(วรินทร์ เขียวสะอาด, สัมภาษณ์: 10 เมษายน 2561)

สวนกล้วยไม้ของคุณสมชาย ทรัพย์ฮำรงค์

ในปัจจุบัน กล้วยไม้ถือเป็นหนึ่งในสินค้าที่เป็นสัญลักษณ์ของไทย ชาวสวนกล้วยไม้ผลิกล้วยไม้เพื่อส่งออกทั้งในและต่างประเทศ ทวีวัฒนาเป็นพื้นที่หนึ่งในกรุงเทพมหานครที่ยังคงมีสวนกล้วยไม้ ข้อมูลภาคสนามชี้ให้เห็นว่า ชาวสวนในย่านทวีวัฒนาเลือกทำสวนกล้วยไม้ เพราะราคากล้วยไม้ค่อนข้างดีกว่าผลผลิตทางการเกษตรอื่นๆ เกษตรกรบางรายจึงเปลี่ยนจากทำนา/ทำสวนฝักมาเป็นสวนกล้วยไม้ หากแต่การเปลี่ยนแปลงสู่การทำสวนกล้วยไม้ เกษตรกรก็ต้องทั้งเงินทุนและความรู้ที่มากพอ อย่างไรก็ตาม แม้ผลตอบแทนจากการทำสวนกล้วยไม้จะสูง แต่ชาวสวนก็ต้องแลกมาด้วยสุขภาพที่ทรุดโทรมลง เพราะการทำสวนกล้วยไม้ต้องใช้สารเคมีทางการเกษตรมากไม่ต่างจากการทำเกษตรเคมีประเภทอื่นๆ ส่วนพันธุ์กล้วยไม้ที่ปลูกกันในพื้นที่ ก็มีทั้งการปลูกไม้กระถางเพื่อขายทั้งกระถาง ซึ่งก็มีทั้งกล้วยไม้สกุลเดนดรอเบียม สกุลแคทลียา สกุลออนซิเดียม ฯลฯ และการปลูกกล้วยไม้เพื่อตัดดอกขายตลาดในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งก็มีทั้งกล้วยไม้สกุลเดนดรอเบียม และสกุลม็อคคาร่า นอกจากนี้ข้อมูลภาคสนามยังชี้ให้เห็นถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรในพื้นที่เลิกทำสวนกล้วยไม้ ว่าสัมพันธ์กับปัญหาสุขภาพที่ชาวสวนต้องเจอ, การที่ลูกหลานไม่สานต่อการทำสวนกล้วยไม้, ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น ไม่ว่าจะเป็นต้นทุนแรงงาน เครื่องปลูก และสารเคมีทางการเกษตร, การเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมและภัยธรรมชาติต่างๆ ไม่ว่าจะปัญหาภัยแล้งและน้ำเสียที่มีผลต่อคุณภาพของกล้วยไม้ หรือจะเป็นเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่กรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. 2554 ที่มีผลทำให้ชาวสวนบางส่วนเลิกหรือชะลอการเริ่มต้นทำสวนกล้วยไม้อีกครั้งออกไป, รวมถึงเหตุการณ์ความไม่สงบในบ้านเมืองที่มีผลทำให้เศรษฐกิจในประเทศตกต่ำ ความต้องการกล้วยไม้ในประเทศลดน้อยลง และไม่สามารถส่งออกกล้วยไม้ไปต่างประเทศได้มากเช่นในอดีต เป็นต้น

ภาพที่ 7.18: แสดงที่ตั้งสวนกล้วยไม้ของคุณสมชาย ทรัพย์ฮ้างรงค์

ที่มา: <https://www.google.co.th/maps/search/โรงเรียนทวีวัฒนา/@13.7496292,100.3469378,389m/data=!3m1!1e3>

หนึ่งในสวนกล้วยไม้ที่น่าจะทำให้ภาพจุดเริ่มต้นและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสวนกล้วยไม้ในย่านทวีวัฒนา คือ สวนกล้วยไม้ของคุณสมชาย ทรัพย์ฮ้างรงค์ (ลุงเป้) ชายวัย 69 ปี คุณสมชายเกิดที่บางแค พ่อแม่เป็นชาวสวนที่บางแค พ่อเป็นคนจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย คุณสมชายจบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เมื่อพ่อเสียชีวิตก็ลาออกจากโรงเรียนมาช่วยแม่ทำสวนผักและผลไม้ กระทั่งเริ่มมีการทำสวนกล้วยไม้กันมากขึ้นในย่านฝั่งธนฯ คุณสมชายได้เห็นถึงเศรษฐกิจที่ดีขึ้นของชาวสวนกล้วยไม้ เขาจึงลองนำกล้วยไม้มาปลูก ลองผิดลองถูก และเริ่มเปลี่ยนพื้นที่สวนในย่านบางแค (ในอดีตคือเขตภาษีเจริญ) ของครอบครัวให้กลายเป็นสวนกล้วยไม้

ถ้าเจ้าแรกๆ ในวงการกล้วยไม้ ไม่ใช่เขา แต่ถ้าเป็นเจ้าแรกๆ ในพื้นที่ อันนี้โอเค ผมจะเล่าให้ฟังว่าผมมาอยู่ตรงนี้ได้ยังไง เริ่มตอนปลูกกล้วยไม้ เริ่มตอนปี 2518 ก็รู้จัก อาจารย์วินทร์ แต่ผมไม่ทราบว่าเขาปลูกกล้วยไม้ตอนไหน น่าจะเลิกทำแล้วหรือเปล่า เพราะถ้าแบบจริงจัง คนรู้ว่านี่มีปลูก ผมก็ถือเป็น

คนแรกๆ นะที่มีสวน ก่อนที่ผมจะมาอยู่ที่ปัจจุบัน ในซอยที่ปึงกร ผมอยู่ตรง เอ่อ ที่ตอนนี้เป็นถนนใหญ่มา ก่อน ช่วงๆ นั้น มาเช่าที่ของป้ากรรยาอยู่ ถ้าเล่าประวัติแบบจริงๆ จังๆ ผมเป็นคนบางแค อยู่บางแคเป็น ลูกชาวสวน สมัยก่อนขึ้นอยู่กับอำเภอภาษีเจริญ ผมอยู่ซอยเพชรเกษม 68 ท่อแม่เป็นชาวสวน ปลูกผัก ปลูกไม้พื้นเมือง ซ่อนกลิ่น สร้อยทองอะไรพวกนี้ ผลไม้ก็มีส้มโอบ้าง มะพร้าว กล้วย หมาก ตามที่เรายังเป็นเด็ก เราก็ไม่รู้อะไรมาก มีหน้าที่เรียนเราก็เรียนผมมีโอกาสเรียนถึงแค่มัธยมศึกษาปีที่ 3 แล้วต้องออกมาช่วยแม่ เพราะพ่อเสียชีวิต ผมอยู่ ม.1 ก็เรียนมาจนถึง ม.3 ที่ๆ ก็แต่งงาน ย้ายออกไปอยู่กับ ครอบครัว ผมก็เลยต้องออกมาช่วยแม่ ต้องบอกก่อนเลยว่า สมัยก่อนรุ่นผมเนี่ยเรื่องการเรียนนะ พอกลับจากโรงเรียน ถึงบ้านก็ไม่ได้ติดต่อกับใคร ไม่มีครูแนะแนว ไม่มีอะไรเหมือนสมัยนี้ โทรศัพท์ก็ยังไม่มียังตอนนั้น เห็นแม่ลำบาก ก็เลยออกจากโรงเรียน เพื่อนก็เรียนไป เราก็ออกมาทำสวน จนถึงอายุ 21 ประมาณนะ ตอนนี้อยู่อยู่ที่บางแคอยู่เนี่ย อยู่กับแม่ ก็ไปตุ๋ม มีสวนกล้วยไม้อยู่ตรงวัดม่วง เป็นสวนของอาจารย์บุญมา รัตนदार เป็นครูมาก่อน แต่ลาออกมาปลูกสวนกล้วยไม้ ประมาณปี 2513 - 2514 ไม่น่าจะนะ สมัยก่อนปลูกกล้วยไม้ มีพันธุ์มาตามปอมปาดัวร์ตัวเดียว ปลูกแบบแยกหน่ออย่างเดียว เราก็เอ๊ะ ทำไมเขาถึงมีชีวิตที่ดี รู๊ดีใจไหน สมัยก่อนเป็นชาวคลอง ทำไม้เรือตัดๆ ใช้ เรือสปอร์ด ถ้าเทียบตอนนี้ก็เหมือนรถสปอร์ดของวัยรุ่น เราก็คิดว่าพวกนี้ต้องมีรายได้ดี เราก็ไปศึกษาว่าเขาทำอะไร แต่ผู้ใหญ่ ญาติพี่น้อง อาจ เขาห้ามปราม ของมันกินไม่ได้ ปลูกของกินไม่ได้ ถ้ามันขายไม่ได้จะเอาไปทำอะไรได้ แต่เราก็ไม่ได้เชื่อเขาอะนะ ไปซื้อมาทดลอง วันแรกซื้อมา 5 ต้นๆ ละ 20 บาท ซื้อมาเขavnไว้ คือก็แค่เขavnไว้ ตอนนั้นเราเป็นชาวสวนไง ก็ไม่ได้ศึกษาว่าปลูกยังไง ให้ปุ๋ยยังไง เพราะเราใช้ปุ๋ยสวนผักใส่ไปในกล้วยไม้โรดน้ำไปมาก มันร่วงตายหมด ก็สงสัยว่าทำไมก็ไปศึกษาเขาทำยังไงกัน ก็ไปถาม เขาก็ยื่นปุ๋ยมาให้สำหรับกล้วยไม้ เราก็อ้อละ ปุ๋ยมันคนละอันกัน ก็ซื้อไปลอง มันได้ผล ศึกษาเป็นสัปดาห์ๆ ไป ผสมๆ ไป ลองผิดลองถูก จนมาปี 2517 เราปลูกประมาณ 3,000 กระถาง ยังอยู่ที่บางแคนะ เริ่มขายเป็นแบบนิดๆ หน่อยๆ ส่งปากคลองอย่างเดียว ขายให้คนใช้ในประเท ตอนนั้นราคากระถางละ 20 - 25 บาท ถือว่าแพงนะสมัยนั้น เพราะทองบาทละ 400 ทอมันกำลังไปได้ดี เราก็อยากขายขยับขยายละ เลยย้ายมาเช่าที่ของป้ากรรยาที่คลองทวีชีวิตเราก็เริ่มเปลี่ยนแปลง

(สมชาย ทรัพย์อารังค์, สัมภาษณ์: 3 เมษายน 2561)

เมื่อประสบความสำเร็จในการทำสวนกล้วยไม้ คุณสมชายจึงขยับขยายพื้นที่ปลูกมายังย่านคลองทวีวัฒนา ช่วงแรก ในราวปี พ.ศ. 2518 - 2520 คุณสมชายเช่าที่ญาติของภรรยาทำสวนแถวริมคลองทวีวัฒนา จากนั้นในปี พ.ศ. 2521 คุณสมชายได้ซื้อที่ดินเพื่อปลูกบ้านและทำสวนกล้วยไม้บริเวณริมคลองปทุม ซึ่งเป็นคลองสาขาที่เชื่อมต่อกับคลองทวีวัฒนา ในปัจจุบัน คุณสมชายปลูกกล้วยไม้สกุลหวายพันธุ์บอมโจดแดง เพื่อตัดดอกขาย/ส่งออกในและนอกประเทศ

ย้ายมาที่ทวีวัฒนาตอน 2518 จริงๆ แล้วผมเป็นคนที่สนใจภาวะเศรษฐกิจ ทำอะไรมาก็ศึกษา
ผมเป็นคนซื่อๆ ไม่ชอบความเสี่ยงเท่าไรหรอก แต่ก็ลองดู เราชมีความรู้ที่ศึกษามารว่ากล้วยไม่ต้องปลูกในพื้นที่
แบบไหน คนทำสวนกล้วยไม่ค่อยรู้ดีว่า ถ้าจะทำต้องคิดถึงเรื่องสภาพที่เอื้อหรือไม่เอื้อในการทำ แต่ละปี
จะไม่เหมือนกัน ต้องให้ความสนใจต่อน้ำดี อากาศดี ตอนแรกๆ ก็มีคนทำกล้วยไม่อยู่นิดหน่อย รายสอง
ราย ไอ้เราก็กินเข้าที่เขา ประมาณไร่กว่าๆ แต่ปลูกได้ไม่เกิน 20,000 ต้น ก็ยังไม่มียูนิฟอร์มขาย แม่บ้าน
ภรรยาผมก็ต้องตื่นตีสองตีสามไปปรับข้างเก็บมะลิชิตละ 5 บาท มะลิที่ร่อยมลาย ก็ช่วยๆ กันเสริมๆ ไป
อาทิตย์ตอนที่เรายู่บางแคเราเคยทำสวน ถนัดเรื่องนี้มาก่อน ก็เก็บมะลิไปด้วย ทำกล้วยไม่ไปด้วย แต่
กล้วยไม่เราเข้าที่เขา ก็ไม่ได้เงินเต็มที่เราที่สู้ วันนึงเก็บมะลิได้ 4 - 5 ชิต เดือนๆ นึง เหมือนเรามี
เงินเดือนประจำไว้ใช้จ่าย ประมาณ 600 ต่อเดือน ทีนี้เราก็กินสร้อยทอง ขายของมีค่า ลองเสี่ยงดูกับ
กล้วยไม่ มาซื้อโต๊ะทำโรงเรือน แล้วเราก็กินคนแรกในพื้นที่เลยนะที่ปลูกกล้วยไม่ เอาไม้ราคาถูกมาทำเป็น
ฐาน ขาโต๊ะ ไว้สำหรับปลูกกล้วยไม่ แล้วไปซื้อไม้ลวกมาจากกาญจนบุรีมาปูพื้นที่ทำแบบนี้ เพราะว่าเรา
ทุนไม่มี ใช้ไม้แพงแบบคนอื่นไม่ได้ คนที่มีทุนเขาก็ใช้ไม้ระแนงทำที่วางกาบมะพร้าว ไอ้เราไม่มีตังค์ ก็ใช้ไม้
ที่ว่ามันแหละ ไปซื้อมาจากเมืองกาญจน์ 4 วา อันละ 2 บาท แล้วมันใช้ได้ทนด้วยใจ มันดีเลยละ คุ่มอยู่ได้
3 - 4 ปี ได้สองเที่ยวด้วย เราปลูกกล้วยไม่ชุดแรกปี 2518 - 2519 ประมาณนะ ทีนี้มีแค่สองสามสวน
เพราะอย่างที่บอกเขาไม่ค่อยเห็นค่า ปลูกไปกินไม่ได้ แต่เราไม่เชื่อใจ อยากมีชีวิตดีเหมือนพวกที่เขาปลูก
แสดงว่าเขาต้องมีรายได้ดี ช่วงปีที่ย้ายมา ปี 2518 ก็คิดว่าลองสักตั้ง ถ้าไม่ไหวเราก็กลับบ้าน

(สมชาย ทรัพย์อักษรค์, สัมภาษณ์: 3 เมษายน 2561)

ภาพที่ 7.19: แสดงคุณสมชาย ทรัพย์อัครัง เจ้าของสวนกล้วยไม้รุ่นแรกๆ ในพื้นที่วัดวัฒนา

ที่มา: ภาพถ่ายโดย จุฑามาศ ปิยะวงษ์ เมื่อวันที่ 3 เมษายน 2561

นอกเหนือจากขายกล้วยไม้ตัดดอกในประเทศที่ปากคลองตลาด คุณสมชายยังส่งออกกล้วยไม้ไปยังต่างประเทศ ผ่านบริษัทส่งออกกล้วยไม้

ได้มารู้จักกับคุณทิพย์ปกร เขาจบนิเทศศาสตร์นะ พ่อเขาเป็นเรือเอก แต่เขาลาออกจากงานหันมาทำบริษัทส่งออกกล้วยไม้ ตอนแรกเราก็ก็นั่งไม่รู้เรื่องส่งออกต่างประเทศ แต่พอรู้จักคุณเขาเราก็ก็นั่งดูทางใหม่ละ คุณทิพย์ปกร โรงงาน pack กล้วยไม้เขา เขาเริ่มต้นจากใช้พื้นที่บ้าน pack ในบ้าน แล้วส่งออกบ้านเขาอยู่ตรงศิริราช คืออย่างนี้ สำหรับผมนะ ผมคิดว่าคนอย่างเขา จบสูง เรียนนิเทศศาสตร์ แต่ออกมาทำกล้วยไม้ แสดงว่าตลาดมันต้องกว้าง เลยติดต่อกับเขา ตอนเรามาปลูกที่นี้ ตอนนั้นบริษัทกล้วยไม้ก็ยังไม่ค่อยมีทุนมาก ต้องหาสวนเพื่อส่งออก เขานั่งเรือมาหา มารับจากลูกสวน ก็พวกผมเนี่ยแหละ เขาก็ซื้อของพวกเราไปขาย เราก็ขายส่งออกผ่านคนกลาง เราส่งทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในประเทศก็ปากคลอง ช่วงนั้นมันคุยไปขายกัน ก็ราคาไม่ค่อยดีเท่าต่างประเทศ แต่ส่งต่างประเทศกับคุณทิพย์ปกร ส่งออกละ 4.50 - 5 บาท มีสามไซส์ 7 ดอก 10 ดอก 12 ดอก ราคาที่ไล่ระดับตามไซส์ แต่ราคาจะดีกว่าในประเทศ เพราะช่วงนั้นตลาดบ้านเราขยับแคบๆ ไม่มีก็ตลาดที่รู้จักใช้กล้วยไม้กัน ตอนนั้นที่ปลูกก็ปลูกแต่มาดาม เพราะยังไม่มียี่ห้ออื่น วิชียขายพันธุ์คือแยกหน่ออย่างเดียว เครื่องมือที่ใช้ในช่วงนั้น เริ่มมีเทคโนโลยีนะ เป็นปั๊มเล็กๆ ไซมอนด์เล็กๆ แบบรดได้แค่ 20 ต้น พอ 20 ต้น ก็ต้องเลื่อนไปใส่ต้นต่อไปต่อ ยังกระจายไม่มาก ยังไม่ก้าวหน้า ประมาณปีกว่าๆ ก็เริ่มมีปั๊มใหญ่ๆ เข้ามานะ ลิมๆ ช่วงที่ปั๊มเล็กมีตั้งแต่ 2518 แล้วส่วนปั๊มใหญ่มี 2521 สมัยมาตรฐานที่ 11 ไร่พอดี เริ่มจ้างแรงงาน เพราะที่มันเยอะ ก็ต้องใช้แรงงานเยอะ หาคณมาช่วย ลูกจ้างสมัยนั้นมีแต่คนไทยนะ ค่าจ้างตอนนั้นประมาณวันละ 10 กว่าบาท เทคโนโลยีมันก็มาเรื่อยๆ เราอยู่ในวงการเรารู้ว่าอันไหนมันดีกับการปลูก ก็ไปหามาใช้ มีปัญญาก็ไปซื้อมา ส่วนต้นทุนช่วงนั้นก็ไม่ได้สูงมาก พื้นที่ๆ ช่วง 2521 ในพื้นที่เริ่มมีคนทำกล้วยไม้เยอะขึ้นนะ เขาเห็นเราทำ เราขายอยู่ เรายังมีปัญญาซื้อที่ เขาเห็น เขาก็เริ่มมอง ก็เริ่มทำตามกัน มีคนมาถามมาศึกษา

(สมชาย ทรัพย์อัครัง, สัมภาษณ์: 3 เมษายน 2561)

การทำสวนกล้วยไม้ได้สร้างความมั่นคงในชีวิตของคุณสมชายเป็นอย่างมาก ทำให้คุณสมชายสามารถซื้อที่ดินริมคลองปทุม สร้างบ้านและทำสวนกล้วยไม้ บนเนื้อที่ 11 ไร่ อย่างไรก็ตามก็ยังมีฐานะดีขึ้น แต่คุณสมชายยังคงใช้ชีวิตอย่างมีสติ ไม่ฟุ้งเฟ้อ

ก็ทำมาตั้งแต่ปี 2518 – 2520 ชีวิตผมเปลี่ยน เปลี่ยนไปมาก เพื่อนที่เรียนรุ่นเดียวกับผมตอนนั้น ก็เรียนจบทำงานทำการหมดแล้ว เงินเดือนเขาก็ประมาณ 1,000 นิ่ง ส่วนเรา 2 ปีหลังจากที่สามกลัยไม้ เก็บเงินได้ล้านกว่าบาท จนซื้อที่ปัจจุบันที่อยู่เนี่ย ปลูกบ้านได้ เปลี่ยนใหม่ละ เราก็ย้ายจากที่เช่าเขา ก็ไม่ได้ย้ายทีเดียว ค่อยๆ ย้ายมา แต่ถึงเราจะมีเงินเยอะ แต่ชีวิตเราไม่เหมือนเขาที่มีงานมีการ เรียนจบสูง แต่เราเป็นเกษตรกร ไม่เหมือนกัน ผมก็ใช้ชีวิตแบบเกษตรกร ต้องรู้จักตัวเองว่ารายได้ของเราไม่แน่นอน แต่ของเขามันแน่นอน เป็นเดือนๆ ผมก็ต้อรู้จักจัดการ ไม่งั้นแน่ เนื้อที่ที่ย้ายมา มากซื้อก็ประมาณ 11 ไร่ ย้ายมาตอนปี 2521 ... พอเรามีสวนใหญ่ คนรอบๆ ช้าง ก็มองว่าเราเริ่มมีผล เราเองต้องปรับตัวนะ ปรับ วิถีคิด เดือนตัวเองตลอดว่าเรามาจากจุดไหน ยังใช้ชีวิตอยู่แบบเดิม สมัยก่อนยังไม่มิดถนน เป็นทุ่งนาล้วนๆ เป็นสวนผัก ใช้เรือไปไหนมาไหน จะไปไหนที่เป็นเรื่องใหญ่ๆ ช่วงนั้นในมุมมองเราเนาะ เรื่องเศรษฐกิจ มองว่ากลัวไม้ให้รายได้ดี เพราะเราได้มาแล้ว 2 ปี ได้เป็นล้าน ได้ที่ไต่บ้าน แต่เพื่อที่จะจบมหาลัยกับ เงินเดือนพันนึ่ง เห็นอะไรใหม่ แต่ก็อย่างที่บอกเกษตรกรรายได้ไม่แน่นอน เราก็ต้องวางแผน จัดการ เรื่อง ในบ้าน ในสวน เพราะเราก็มีลูก เรามีเงินแต่เราก็ใช้ชีวิตเรียบง่าย ไม่หิวหว่า ไม่ซื้อรถ เก็บเงินไปซื้อที่ ผมไปซื้อที่ที่สุพรรณไร่ด้วย 41 ไร่ 6 ลาน ผมใช้เงินสดไปซื้อที่ ลองคิดดูเกษตรกรมีเงินสดไปซื้อที่มัน เป็นไปได้ยังไง คือเราจัดการ เราเก็บ ไม่ฟุ่มเฟือยไป ใช้ชีวิตแบบชาวบ้าน ไม่คิดว่าตัวเองรวยกว่าเขา ช่วยเหลือเขา ชาวบ้านก็รักเรา ไม่ใช่ว่ารวยแล้วคบใครไม่ได้

(สมชาย ทรัพย์อัครรงค์, สัมภาษณ์: 3 เมษายน 2561)

เมื่อมีกำลังทรัพย์มากขึ้น คุณสมชายก็ส่งเสริมให้ลูกๆ ได้รับความศึกษาที่สูงขึ้น และสร้างความมั่นคง ในชีวิตให้กับครอบครัว ผ่านการซื้อที่ดินเพิ่มตามต่างจังหวัด อาทิ สุพรรณบุรี และนครปฐม รวมถึงผลักดัน ให้ลูกๆ ทำสวนกล้วยไม้ ซึ่งมีรายได้สูงกว่างานประเภทอื่นๆ

จริงๆ มีลูกก่อนที่จะมาอยู่ที่นี้แล้ว 2 คน แต่ปีที่มียบ้าน มีสวน เป็นปีที่คนเล็กเกิด ปี 2521 เขา เกิดมาก็มีพร้อมหมด ช่วงแรกๆ เราก็มีเงินเยอะอย่างที่บอก แต่เราก็ยังให้ลูกเรียนโรงเรียนแถวนี้ เพราะมัน ไปไกลๆ ลำบาก นั้งเรียน รอรอ มันไกล สงสารลูก ก็เรียนมันใกล้ๆ เราจะไปส่งลูกเองมันก็ไกล เราเองก็ต้อง ดูแลสวน มันไม่มีเวลาขนาดนั้น จนประมาณปี 2530 มั่งนะ ไม่แน่ใจ มิดถนนเลียบคลองทวี เราก็ย้ายให้ลูก ไปเรียนที่ใหม่ ตอนนั้นโรงเรียนดีๆ ก็ปัญญาวารกุล มันก็เป็นยุคๆ ไป ตอนนั้นใครๆ ก็บอกว่า บ้านเรา ค่อนข้างมีฐานะ คือจะบอกก่อนว่า การศึกษาในช่วงสมัยนั้นมันบอกหลายอย่างนะ ส่งลูกไปเรียนเป็นเรื่อง ยาก ใครส่งไปได้ก็ต้องมีเงินพอสมควร เราไม่ได้มีโอกาสเรียนไป เก็บเงินได้ ก็อยากส่งลูกเรียนดีๆ ตาม กำลั้ง เรานึกเสมอว่าเราเป็นใคร มาจากการเป็นลูกจ้างเขาเก็บมะลิ ไม่มีเงิน ก็เก็บผักกิน ผักบุ้ง ตำลึง ตามคลอง เราเริ่มต้นที่จน ตอนนี้มีเงิน เราก็หว่านลูก กลัวว่าเขาจะลำบาก เราเคยจนมาก่อน เราก็อยาก ให้ลูกมีชีวิตที่ดีกว่าเรา สามคนเขาเรียนจบมหาวิทยาลัยหมดเลย ส่งเรียนมหาวิทยาลัยสยาม เป็นลูกสาว สามคนเลยนะ เรียนคณะบริหารหมด แต่คนละสาขา คนโตเรียนธุรกิจระหว่างประเทศ คือเรามีความ

ตั้งใจ และหวังว่าอยากให้เขารับช่วงต่อสวนกล้วยไม้ ให้เขาเรียนต่างประเทศ ส่งออก จะได้ไม่ต้องผ่านคน กลาง คิดแบบนั้น แต่พอเขาเรียนจบ ตอนนั้นเขาก็ยังไม่อยากทำสวน เลือกทำงานประจำก่อน เงินเดือน ประมาณ 20,000 กว่าๆ นะ ก็เยอะ แต่สุดท้ายเขาก็ออกจากงานประจำ ชีวิตเขาก็ดีนะ มีบ้านมีรถขับ แต่พอเขามีลูก เขาส่งลูกเข้าเรียนโรงเรียนอนุบาลเด่นหล้า ค่าเทอมแพง เขาก็มากุญกับผมว่าอยากทำสวน เราก็คิดว่าเขาไม่ได้จริงจังอะไร แล้วถ้าถึงกลางทางเราไม่เหนื่อยเหรอ แต่เขาก็จริงจัง ผมก็โอเค ทำก็ทำ ตอนนั้นผมซื้อที่ไว้ที่สุพรรณ ก็ให้เขาไปทำที่นั่น พื้นที่ที่เราซื้อ เราเลือกแล้วมันเหมาะกับการปลูก กล้วยไม้ เขาก็โอเค ทำมาเรื่อยๆ 2 ปีกว่า เขามีเงินมาคืนผมล้านสองแสนที่ผมให้ไป ส่วนคนที่ 2 เรียน สาขาการเงิน คนที่สองไม่ได้ทำงานบริษัทหรืออะไร จบมาก็มาช่วยทำกล้วยไม้ที่บ้าน ตอนนั้นผมก็ยกสวน ตรงนี้ให้เขาดูแล ให้เขาทำ ผมไม่ทำแล้ว แค่อายุให้เขาบริหารไป คนสุดท้ายจบการตลาด ทำงานบริษัท จนเมื่อปี 54 ที่น้ำท่วม สวนที่บ้านไม่เหลืออะไรเพราะน้ำท่วม เขาก็ออกมาดูแล มาช่วย แต่มันยังไม่มีอะไรขายก็เลยกลับไปทำงาน ไปเป็นฝ่ายขายบริษัทเบียร์สิงห์ จนได้เป็นหัวหน้า แต่เงินเดือนก็ไม่ได้มาก เขาก็มาบอกว่าจะทำสวน เขาก็มีที่ดินครปฐมให้คนอื่นเช่าอยู่ ก็ไปเอาที่ดิน แต่พอเอาคืนมา เขาก็เปลี่ยนใจ เขาให้เหตุผลว่าไม่อยากดูแล เพราะมันหลายขั้นตอน ระยะเวลาการทำสวนกล้วยไม้มันมีขนาด ใหญ่ขึ้น มันก็มีหลายขั้นตอน ของผมนี้ยังไม่ใหญ่มากนะ คนอื่นใหญ่กว่าอีก ผมเป็นพวกไม่กล้า กลัว เรา ไม่อยากทุ่มไปทีเดียว เราก็แบ่งสันปันส่วน เงินเก็บ เงินกิน เงินฝาก เงินทุน เพราะคิดว่าถ้ามีทุนสำรอง ยังไงก็รอด สุดท้ายลูกคนเล็กเปิดร้านขายของชำ ขายส่ง เขาก็คิดว่าดี ถ้าไปทำสวนเราก็ต้องเหนื่อยกับเขา ถ้าไปทำกล้วยไม้คงใช้เงินเยอะกว่า

(สมชาย ทรัพย์อารงค์, สัมภาษณ์: 3 เมษายน 2561)

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของชาวสวนกล้วยไม้ในย่านฝั่งธนฯ คือ เหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ ปี พ.ศ. 2554 คุณสมชายก็ไม่ต่างจากชาวสวนหลายอื่นๆ ที่สูญเสียไปกับเหตุการณ์ครั้งนี้เป็นอย่างมาก หากแต่เขาก็ ไม่ได้เลิกทำสวนกล้วยไม้ เนื่องด้วยคุณสมชายยังมีทุนและความรู้ในการทำสวนกล้วยไม้ ซึ่งทำให้สวนกล้วยไม้ ของเขาสามารถกลับมาเป็นรูปเป็นร่างได้อีกครั้ง กอปรกับคุณสมชายมองว่าการทำสวนกล้วยไม้ในประเทศไทยยังมีโอกาสทางการค้า ยังมีคู่แข่งน้อยกว่าการทำเกษตรแบบอื่นๆ ซึ่งนั่นทำให้การทำสวนกล้วยไม้ยังคง สร้างรายได้เป็นจำนวนมากให้กับเกษตรกรที่เลือกทำสวนกล้วยไม้

ถ้าในพื้นที่ที่วิวัฒนาการน้อยลงนะ คนทำสวนกล้วยไม้ลดลง ช่วงปี 54 นั้นแหละ ความเสียหายมัน เยอะแยะ แต่ถ้าถามว่าอาชีพกล้วยไม้ยังอยู่ได้ไหม มันอยู่ที่สายตาของแต่ละคน ปี 54 น้ำท่วม เปลี่ยนแปลง ครั้งใหญ่ของผมเลยนะ ต้องเปลี่ยนโรงเรือนกล้วยไม้ให้เป็นแบบรุ่นใหม่ เป็นเสาปูนหมด ใช้ไม้ไม่ได้ ความ ทนมันสู้ปูนไม่ได้ การพัฒนาของสวนมันจะมาเรื่อยๆ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ เหตุการณ์ ยุคสมัย ซึ่งมันก็ แล้วแต่เจ้าของสวนว่าจะปรับตัวไหม ตอนปี 54 ของผมถ้าคิดเป็นจำนวนเงินมันเยอะนะ หลายล้าน ตอนน้ำท่วมผมไม่ทำอะไร ไม่คิดจะเลิกทำ เพราะที่มันก็มีอยู่ ความรู้ก็มี อีกอย่างมันเป็นภัยธรรมชาติ เรา

คาดการณ์ไม่ได้ ถ้าเรายังไหว ก็ตั้งโรงเรือนใหม่ ที่สำคัญสินค้าของเราแม้อยังใช้ได้ คือจะบอกว่าแต่ก่อนผู้ส่งออกมี 3 - 4 ราย มันยังอึดกันได้ แต่ตอนนี้มีกว่าร้อยราย มันก็น่าจะมีทางเลือกเพิ่มขึ้น ... มุมมองของเรา คือเรามีความรู้ว่า ร้อยแล้วว่าแบบกล้วยไม้ไทยเรา มันจะมีคู่แข่งอยู่แค่พม่า เขมร ลาว เวียดนาม ส่วนของเราเมืองไทย เลยนครสวรรค์ไปก็ไม่มีแล้ว ไม่ค่อยผลิตแล้ว เออ เราก็เหลือแค่ ลาว เขมร พม่า เวียดนาม ส่วนเวียดนามก็มีซื้อของเราไปเยอะนะ ไร่พันธุ์ม็อคคาร่า ซึ่งเขาก็ทำได้นะ แต่ก็ไม่ค่อยทำ เพราะโดยพายุพัดโรงเรือนโค่นหมด คืออย่างนี้จะบอกว่า พายุมันพัดหนักที่เวียดนาม ผ่านมาเรียกว่า กว่าจะถึงไทยก็เบาละ เลยไม่ได้รับพายุนั้น แต่ก็มีบ้างบางปีนะ แต่ไม่อะไรมาก พม่าก็เริ่มนะ แต่การปลูกการทำยังสู้เราไม่ได้ ถ้าไทยยังงออยู่ได้ ทั่วโลกใช้กล้วยไม้ไทยกันหมด ผมก็ไปศึกษาดูงาน การส่งออก การผสมพันธุ์ ผมก็เริ่มนำพันธุ์อื่นเข้ามา พันธุ์ขาว มีชาวฮาวาย ชาวออสเตรเลีย ก็เริ่มเข้ามาเรื่อยๆ นะ ราคาจะดีกว่ามาตาม คือห่อออกมาน้อยกว่าไง คือกว่าจะเป็นไม้ออกดอกที่ยั่งยืนมันยากนะ จะทำกล้วยไม้ทั้งที่ตองดูที่แข็งแรง อายุการใช้งาน และที่สำคัญทนต่อการ packing เพราะเราต้องส่งไกล ก็เลยคิดว่ากล้วยไม้ไทยยังไปอียิปต์นะ สามารถทำต่อได้ ... แนวโน้มสวนกล้วยไม้ ตลาดกล้วยไม้ในอนาคต ผมว่ามันก็เปลี่ยนไปตามเศรษฐกิจแหละ จะไม่ดี มันก็มีปัญหา ไป ผมคิดว่ามันอยู่ที่คนมอง เจ้าของสวนเขาจะมองแบบไหน มองให้มันอยู่ได้มันก็อยู่ได้ แต่ความคิดผมยังอยู่ที่ดีเลย์แหละ ถึงราคามันจะลง มันก็ยังดีกว่าทำสวนอย่างอื่น

(สมชาย ทรัพย์อำรงค์, สัมภาษณ์: 3 เมษายน 2561)

แม้จะมีคู่แข่งนอกประเทศน้อย แต่ในปัจจุบันก็มีเกษตรกรในประเทศหันมาทำสวนกล้วยไม้มากขึ้น ซึ่งก็มีผลในเรื่องการส่งออก ชาวสวนกล้วยไม้ต้องปรับวิถีคิด วิธีการผลิต และการจัดการต่างๆ ที่จะทำให้สามารถผลิตสินค้า/กล้วยไม้ได้ตรงตามความต้องการตลาดและยุคสมัย

ตอนนี้ผู้ประกอบการเยอะ พอเยอะแล้ว กล้วยไม้มันเพื่อ กล้วยไม้เยอะ คนซื้อเท่าเดิมก็จริง แต่ผู้ประกอบการมันเยอะไป ปลูกแต่พันธุ์มาตามๆ เหมือนกันหมด ราคาของพันธุ์มันก็ลดลง เราก็ต้องคิดหาพันธุ์ใหม่มาสู้ มาตาม สมมติตัดไป 300 ช่อ ได้กลับมาก็ 300 บาท ช่อละบาท แต่พันธุ์อื่นช่อละ 5 บาท การดูแลก็เหมือนกัน ใส่ปุ๋ยเท่ากัน เราก็ต้องเลือกอีกพันธุ์ที่มันได้เงินดีกว่า นี่ว่ากันด้วยเรื่องเศรษฐกิจ การค้าขาย ถ้าพูดเรื่องเศรษฐกิจ การส่งออก สมัยก่อนมันยุ่งยากตรงที่การส่ง ช่วงแรกๆ ไม่มีโทรศัพท์จะเป็นการนัดแบบปากต่อปาก ประมาณว่าสวนของคุณมาพบผมวันนี้นะ อาทิตย์ละเท่านี้ เราจะต้องไปตามวันและเวลานั้น หรือไม่เขาก็จะมารับเวลานั้นที่นัดกัน จนผมเริ่มมีเงิน บวกกับเริ่มมีสัญญาณโทรศัพท์แต่เขต่อนะ ผมก็ซื้อสัญญาณโทรศัพท์ข้ามเขตมาจากสายสี่ ตอนนั้น 50,000 เลยนะ ลากมาตรงนี้เจ้าหน้าที่เขาก็แอบขาย ถ้าโทรศัพท์เสียแจ้งให้มาซ่อม เขาก็ไม่มาเพราะมันนอกเขต เราก็ซ่อมเองจนเป็นพอเจริญมาเรื่อยๆ ก็เป็นแบบสมัยนี้ ผู้ประกอบการ ลูกค้า เจ้าของสวน ก็ต้องปรับให้ทันเขา ผมก็หัดใช้โทรศัพท์แบบอินเตอร์เน็ต เข้าเว็บ เช็คราคา อยู่ที่ไหนก็ทำได้สบาย คือเราก็ต้องปรับไปเรื่อยๆ ถ้า

มันดีต่อเรานะ ไม่ใช่ปรับเปลี่ยนแค่เทคโนโลยีความสบายนะ พันธุ์กล้วยไม้ก็ต้องเปลี่ยนไปตามกาลเวลา ความต้องการของตลาด อย่างตอนนี้ ของผมทำแต่พันธุ์อบบ่งทั้งหมด มาตามไม่มีแล้ว บอมบัสเส้าสวย ให้ผลผลิตดี ต่อเนื่อง ตรงเวลา หนักในการ packing ใช้กันเยอะ ส่วนพันธุ์อื่นๆ ผมปลูกดูเล่น เอาไปให้เพื่อนบ้าง ตามงานๆ ไป ที่บอมบ่งนิยม เพราะเลี้ยงง่าย คือมันสะดวกหลายอย่าง ... จริงๆ ที่เล่ามา ผมก็ปรับตัวตามยุคสมัยนะ ปรับมาตลอด จึงไม่คิดมาก มันก็ปรับมาเรื่อยๆ อยู่แล้ว ก็ปกติ ไม่ได้ตกใจอะไรอะไรดีก็ปรับ อะไรไม่ดีก็เรียนรู้ พื้นที่นี้ มันมีเกษตรกรหลายอย่าง ถ้าความเจริญมันเข้ามาจริงๆ มันก็เข้ามาแล้ว ถนน หมู่บ้าน ห้างก็เข้ามาแล้ว เราก็ปรับตัวกัน อย่างผมเห็นชัดๆ ผมก็ปรับให้ทันกับโลกอะไรนะ social นะ เพราะมันสำคัญในการติดต่อสื่อสาร ทำการส่งออก ผมก็เรียนรู้ ไม่จั่งส่วนเราจะไม่ทันเขา ถ้ามันต้องปรับเราต้องปรับทำอะไรไม่ได้ ต้องปรับให้อยู่รอด เข้าใจธรรมชาติความเป็นไป แต่ถ้ามันต้องเลิกทำ พื้นที่เกษตรตรงนั้นหมดไปจริงๆ นะ เหยื่อ ผมว่าผมก็ยังอยู่ได้ ก็แค่ปรับจากทำสวนมาอยู่เฉยๆ ผมก็อายุเยอะแล้วจริงๆ ตอนนั้นก็ไม่ค่อยได้ทำนะ ให้ลูกทำ ถ้าตรงนี้ทำต่อไม่ได้จริงๆ ผมก็มีที่ดินที่อื่น สุพรรณ ลูกก็ยังทำอยู่ คือผมว่าผมอยู่รอดแน่ๆ อย่างที่เล่ามา มันอยู่ที่วางแผนจัดการ ผมรู้ดีว่าอาชีพเกษตรกรมันไม่แน่นอน คุณภาพชีวิตจะไปสู้ข้าราชการ พนักงานบริษัทได้อย่างไร ความรู้ การศึกษาก็น้อย เราก็ต้องเก็บหอมรอมริบ ไม่มีขี้มั่วใช้ไป ถ้าในอนาคตมันเป็นอย่างที่ว่า ก็แย่กันพอดี ผมเลยส่งลูกเรียน ยิ่งใจลูกก็มีใบปริญญา ไปทำงานอื่นเลี้ยงเราได้ แต่เขาจะเลี้ยงไหมต้องดูอีกที

(สมชาย ทรัพย์อึ้งรงค์, สัมภาษณ์: 3 เมษายน 2561)

ภาพที่ 7.20: แสดงบริเวณบ้านของคุณสมชาย ทรัพย์อึ้งรงค์ ซึ่งอยู่ในพื้นที่เดียวกับสวนกล้วยไม้

ที่มา: ภาพถ่ายโดย จุฑามาศ ปิยะวงษ์ เมื่อวันที่ 3 เมษายน 2561

ภาพที่ 7.21: แสดงทางเชื่อมระหว่างบ้านและสวนกล้วยไม้ของคุณสมชาย ทรัพย์ธีรารัง

ที่มา: ภาพถ่ายโดย จุฑามาศ ปิยะวงษ์ เมื่อวันที่ 3 เมษายน 2561

ภาพที่ 7.22 – 7.25: แสดงสวนกล้วยไม้ของคุณสมชาย ทรัพย์ฮ้าง บนเนื้อที่ 11 ไร่

ที่มา: ภาพถ่ายโดย จุฑามาศ ปิยะวงษ์ เมื่อวันที่ 3 เมษายน 2561

สวนผักของคุณวรรณา เนียมนิล

ภาพที่ 7.26 และ 7.27: แสดงแปลงผักตัวอย่างของเกษตรกรชาวสวนเขตทวีวัฒนาในปัจจุบัน

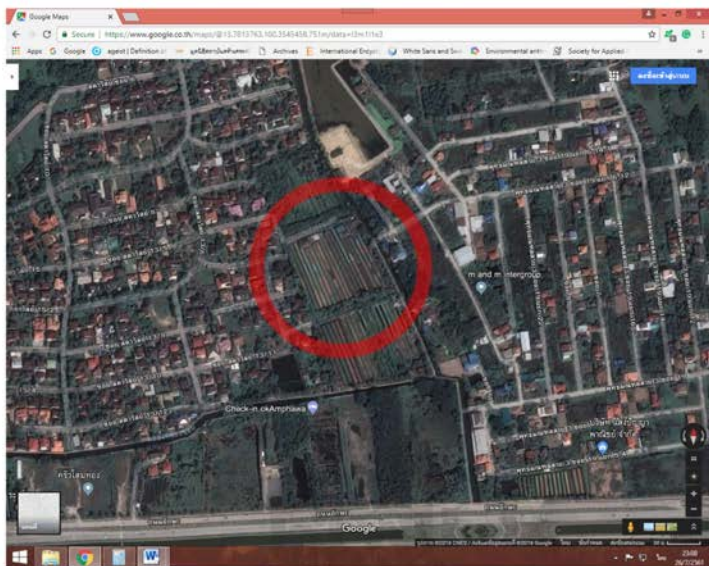
ที่มา: ภาพถ่ายโดย จุฑามาศ ปิยะวงษ์ เมื่อปี พ.ศ. 2559

แบบแผนการผลิตแรกๆ ในย่านทวีวัฒนา คือ การทำนา ผู้คนทำนาเพื่อบริโภคในครัวเรือนและขายให้กับโรงสี มีการปลูกพืชผักเล็กๆ น้อยๆ ไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือน กระทั่งการทำสวนผักแบบคนจีนได้ขยับจากย่านตลิ่งชันเข้าสู่ทุ่งนา ย่านทวีวัฒนามากขึ้น การปลูกผักสวนครัวประเภทต่างๆ เพื่อส่งขายจึงเกิดขึ้นในพื้นที่ มีการขยับขยายแปลงปลูกให้มีขนาดใหญ่มากขึ้น เกษตรกรบางส่วนทำกินในที่ดินของตนเอง บางส่วนก็เช่าที่ดินของคนอื่นเพื่อทำสวนผัก การทำสวนผักที่มีรายได้มากกว่าการทำนาได้กลายเป็นแรงจูงใจทำให้เกษตรกรในพื้นที่เปลี่ยนมาทำสวนผักมากขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้การปลูกผักจะทำให้เกษตรกรในพื้นที่ที่มีรายได้มากขึ้น มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น แต่การเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยก็มีผลทำให้การทำสวนผักในทวีวัฒนาลดลง ทั้งจากการไม่สามารถแบกรับต้นทุนการผลิตที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ได้ ไม่ว่าจะเป็นการปรับเปลี่ยน/ปรับปรุงร่องสวน ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าปุ๋ยค่ายา เครื่องไม้เครื่องมือที่ต้องซื้อหามาใช้ ฯลฯ นอกเหนือจากการต้นทุนการผลิตที่เพิ่มขึ้น น้ำท่วมใหญ่ในปี พ.ศ. 2554 และปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมจากความเป็นเมือง (น้ำเน่าเสีย, อากาศเป็นพิษ) ก็เป็นอีกเหตุปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่และหายไปของเกษตรกรการทำสวนย่านทวีวัฒนา หนึ่งในความพยายามปรับตัวในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของชาวสวนผักย่านทวีวัฒนา คือ การรวมกลุ่มเพื่อปรึกษาหารือและแสวงหาความรู้ทางการเกษตรร่วมกัน รวมทั้งเป็นพื้นที่ให้หน่วยงานราชการต่างๆ เข้ามาประสาน/ติดต่อเพื่อเผยแพร่ความรู้ เช่นที่ปรากฏในปี พ.ศ. 2559 ที่ผ่านมา เมืองคักรัฐ ประกอบด้วยนักพัฒนาชุมชนเขตทวีวัฒนา และกลุ่มองค์กรที่มีความรู้ในเรื่องผักปลอดภัย ได้เข้ามาให้ความรู้กับ

ชาวสวนในเรื่องของการทำสวนผัก พร้อมกับนำเมล็ดพันธุ์ผักชนิดใหม่ๆ ที่ยังไม่มีในพื้นที่มาให้ชาวสวนทดลองปลูกเพื่อเพิ่มรายได้ เมล็ดพันธุ์ที่นำมาให้ทดลองปลูก ได้แก่ ผักกวางตุ้งจีน ผักคะน้า ถั่วพู ผักกาดขาว เป็นต้น เกษตรกรสวนผักให้ความสนใจเป็นอย่างมากเพราะคิดว่าการปลูกผักใหม่ๆ สามารถเพิ่มรายได้ให้กับตนเองและครอบครัวมากขึ้น

ภาพที่ 7.28: แสดงคุณวรรณา เบียมนิล เจ้าของสวนผักเขตทวีวัฒนา
ที่มา: ภาพถ่ายโดย จุฬานาถ ปิยะวงษ์ เมื่อวันที่ 16 เมษายน 2561

ภาพที่ 7.29: แสดงที่ตั้งสวนผักคุณวรรณา เนียมนิล

ที่มา: <https://www.google.co.th/maps/@13.7813763,100.3545458,751m/data=!3m1!1e3>

หนึ่งในสวนผักที่น่าจะทำให้ภาพของการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในย่านทวีวัฒนาได้ดี คือ สวนผักของคุณวรรณา เนียมนิล (ป้าเบ๊ว) หญิงวัย 57 ปี ครอบครัวของคุณวรรณาเป็นคนไทยแท้ ตั้งถิ่นฐานในย่านทวีวัฒนามาตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่นแม่ และทำสวนผักมาโดยตลอด เริ่มจากรุ่นพ่อของคุณวรรณาที่รับจ้างทำสวน กุยช่ายให้กับคนจีน เมื่อมีความรู้ในเรื่องการปลูกผัก พ่อของคุณวรรณาได้เช่าที่ดินจำนวน 15 ไร่ เพื่อปลูกกุยช่ายขาย จากนั้นก็เช่าที่ดินเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เป็นที่ดิน 20 – 30 ไร่ เพื่อปลูกกุยช่ายและเยอบีร่า โดยมีลูกๆ หลานๆ ช่วยกันทำสวน ส่วนของคุณวรรณานั้น เนื่องจากไม่ได้เรียนหนังสือต่อ จึงออกมาช่วยพ่อแม่ทำสวนผัก ซึ่งนั่นทำให้คุณวรรณาได้เรียนรู้ในเรื่องการทำสวนไปในตัว

คือจะเล่าให้ฟังก่อนว่าที่ครอบครัวไม่ได้ทำนาเพราะ พ่อแม่ของป้าตอนช่วงแรกๆ เริ่มต้นอาชีพด้วยการรับจ้างทำสวนให้กับคนจีน พ่อทำงานกับเขา ส่วนแม่ก็จะดูแลลูก เพราะลูกเยอะ จะให้มาทำสวน

ของตัวเองพ่อก็กว่าจะไม่ไหว ก็รอลูกโต พอลูกโต พ่อก็คิดว่ามีคนมาช่วยแล้ว พ่อก็กล้าที่จะทำสวน เลยเริ่มมาตั้งแต่ตอนนั้น ครอบครัวยุ่ปากก็ทำสวนผักมาตลอดเลย ตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่นแม่ ไม่เคยทำอย่างอื่นเลย สมัยพ่อแม่ก็เริ่มทำสวนมาตลอด ถ้ามันบดอยู่หลังไปก็มันบดอยู่หลังประมาณ 50 ปี น่าจะประมาณปี 2510 นะ เราโตมาเราก็เห็นสวนผักเลย ช่วงแรกที่ปลูกผัก พ่อแม่เริ่มปลูกจากกุยช่าย ประมาณ 15 ไร่ ก็เช่าที่มาตั้งแต่ตอนนั้นนะ เป็นที่ตรงโรงงานแม่ประนอมปัจจุบัน พ่อแม่ก็ทำมาเรื่อยๆ ตั้งแต่ประมาณ 2510 ทำไปจน 6 ปี น่าจะประมาณปี 2516 นะ มีที่ข้างๆ เจามาเสนอให้เช่า พ่อก็เลยเช่าเพิ่มมาเรื่อยๆ ตอนนั้นพ่อปลูกดอกเห็ดบิว๋ด้วย ที่ปลูกดอกไม้เพราะที่ที่เราเช่ามันเยอะไซ้ใหม่ ถ้าเราปลูกแต่ผักมันจะเยอะเกิน แล้วเวลามันชนกัน ปลูกทั้งหมดแบบเดียวกัน 20 - 30 ไร่ มันเก็บไม่ทัน คนงานก็ไม่มี ช่วงนั้นที่จ้างก็จ้างลูกหลานที่ๆ น้องๆ มาช่วยๆ กัน เราก็ช่วยพ่อกับแม่ทำสวนมาตลอด ออกจากโรงเรียนตอน ป.4 เพราะมีที่น้อยเยอะ ถ้าเราเรียนต่อคนอื่นๆ ก็จะไม่ได้เรียน มันหลายคน ค่าใช้จ่ายเยอะ ปากก็เลยออก มาช่วยพ่อกับแม่ทำสวน เลยคุ้นเคย ทำเป็นมาเรื่อยๆ จนถึงปี 2526 ก็เป็นรุ่นของป่าที่มารับช่วงต่อจากพ่อแม่

(วรรณภา เนียมนิล, สัมภาษณ์: 16 เมษายน 2561)

ในปี พ.ศ. 2526 คุณวรรณภาได้แต่งงานสร้างครอบครัวกับคนรัก เธอคิดอยากลองปลูกผักชนิดอื่นที่ ยังไม่มีใครปลูก เพราะคิดว่าน่าจะช่วยเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว คุณวรรณภาได้ขอแบ่งที่ดินจากพ่อแม่มาจำนวน 4 ไร่ มาทดลองปลูกผักปวยเล้งเป็นอย่างแรก จากนั้นจึงปลูกผักอื่นๆ เพิ่มเติม ได้แก่ ใ้ด่าง มะเขือเปราะ ผักกาด เป็นต้น

ป่ามาทำจริงจัง ทำเป็นอาชีพ ก็เมื่อประมาณปี 2526 ตอนนั้นป่าก็แต่งงานแล้ว แต่ที่ที่ทำตอนนั้นก็เป็นที่ที่พ่อแม่เช่าตอนแรกนะ ตรงโรงงานแม่ประนอมปัจจุบันนั่นแหละ ที่เช่าอยู่ 30 - 40 ไร่ ปากก็ขอแบ่งพ่อกับแม่ประมาณ 3 - 4 ไร่ ลองปลูกดูก่อน คือ ป้าขอมาปลูกผักที่แปลกๆ ใหม่ๆ ยังไม่มีใครเขาทำ ก็มาลองปลูกดู ในตอนที่ลองปลูก ก็ช่วยพ่อแม่ทำสวนเดิมไปด้วย เริ่มต้นที่ปลูก ป่าปลูกผักปวยเล้ง ก็เป็นผักที่ชาวบ้านเขาไม่ทำกัน แต่เราอยากทำ ตอนนั้นคือเราคิดว่า อยากทำอะไรใหม่ๆ ตีมาเจอแต่กุยช่ายทุกรัน กินแต่กุยช่าย เราก็ไม่อยากจะกินตลอด รอบข้างก็ปลูกแต่กุยช่ายกันหมด ที่ป้ามาปลูกปวยเล้งเพราะป่าไปตลาด คือไปจ่ายตลาด แล้วเห็น สังเกตว่า เออ อันนี้คนเขากินตลอด ซึ่งในสวนเราไม่มีไม่ไช่แต่ปวยเล้งนะ ปากก็มาชวนพ่อแม่ปลูกโรงมะเขือด้วย คือของมันต้องกิน ถ้าสวนเรามีมันก็ดี ก็ปลูกมะเขือเปราะ คือป่าคิดว่าใครๆ ก็ต้องกิน ก็เลยเพิ่มอย่างอื่นมาเรื่อยๆ เพราะเราคิดว่าปลูกแต่กุยช่าย 30 ไร่ คือมันไม่ไ้ต่อ ตอนนั้นสวนป่าก็เลยมีผักหลายอย่าง มีกุยช่าย ปวยเล้ง มะเขือเปราะ ผักกาด จาก 3 ไร่ ที่เราขอแบ่ง ก็กลายเป็นปลูกผสมๆ มาเรื่อยๆ จนเป็นรุ่นของป่าเนี่ยแหละทำต่อมาเรื่อยๆ เรื่องค่าเช่าที่ อย่างที่บอกครอบครัวป่าเช่าที่มาตลอด ถึงจะมีใครประกาศขายเราก็ไม่ซื้อ ก็เช่ามาเรื่อยๆ คือที่เช่า

ประกาศขายมันก็ได้เยอะอะไรมา ช่วงนั้นเช่าอยู่ที่ ไร่ละ 500 บาททั้งหมด 30 ไร่ ก็ประมาณ 15,000 บาทต่อปี มันก็อยู่ในเกณฑ์โอเค เพราะพวกเขาทำหลายอย่าง ผลผลิตดี รายได้ดี อย่างกล้วย คุณคิดเรปปีละ 10,000 กว่าบาท เราเก็บแค่ 3 – 4 วัน เราก็จ่ายตรงนั้นได้แล้ว เพราะผลผลิตเราออกเยอะ ให้ผลผลิตง่ายมาก บาก็ทำสวนมาเรื่อยๆ

(วรรณภา เนียมนิล, สัมภาษณ์: 16 เมษายน 2561)

ภาพที่ 7.30: แสดงแปลงผักปวยเล้งของคุณวรรณภา เนียมนิล

ที่มา: ภาพถ่ายโดย จุฬามาศ ปิยะวงษ์ เมื่อวันที่ 16 เมษายน 2561

คุณวรรณภาทำสวนผักอยู่ในที่เช่าเรื่อยมา กระทั่งในปี พ.ศ. 2530 เจ้าของที่ดินได้ขายที่ดินให้เจ้าของโรงงานน้ำพริกแม่ประนอม คุณวรรณภาจึงย้ายออกจากที่ดินดังกล่าวมายังสวนที่มีคนมาเสนอให้เช่าทำต่อ จำนวน 5 ไร่ การเช่าที่ดินทำกินนี้เป็นการเช่าสิทธิ์การทำการเกษตรในพื้นที่ดังกล่าว ผู้ที่มีสิทธิ์คนก่อนหน้าคุณวรรณภาไม่ใช่เจ้าของที่ดิน แต่เพราะไม่ต้องการทำสวนต่อไปแล้วจึงเช่าสวนให้คุณวรรณภาทำต่อ เนื่องจากสวนที่เช่านี้มีทุกอย่างครบ ไม่ว่าจะเป็นเครื่องไม้เครื่องมือ ร่องสวนก็ขุดไว้เรียบร้อย เมื่อย้ายเข้ามาทำสวน คุณวรรณภาจึงไม่ต้องเตรียมอะไรมาก เธอสามารถลงมือปลูกผักได้เลย ในช่วงนั้น คุณวรรณภาเลือก

ปลูกผักที่ขายได้ราคาสูง คือ พริกชี้ฟ้า ขึ้นฉ่าย สารระแห่ม เป็นต้น เธอใช้เวลา 4 เดือนในการเก็บเกี่ยวผลผลิตและส่งขาย ทำให้ได้เงินจำนวนมากจ่ายค่าเช่าที่ดินทั้งหมด

จนประมาณปี 2530 เจ้าของที่เขาขายที่ดิน เราก็ต้องย้ายออก ตอนที่เราย้ายออก โรงงานก็ขึ้นเต็มเลย ป้าก็ไม่รู้ว่าเขาไปตกลงขายอะไรยังไง แต่ตอนนี้ที่ตรงนั้นก็เป็นที่โรงงานแม่ประนอมเนี่ยแหละ ตอนที่เราย้ายออกจากตรงนั้น ก็มีคนมาเสนอขายสิทธิ์ที่ดินทำกิน ขายสิทธิ์นะ เป็นการเช่าต่อ ให้เราไปทำกิน เขามาเสนอให้เรา 35,000 บาท จ่ายครั้งเดียว ที่เหลือก็จ่ายค่าเช่ารายปี แค่นี้ไม่ก็พัน คือการเช่าต่อเขาเนี่ย ที่ตรงนั้นมันก็มีคันทนา มีร่อง มีอะไรให้เราพร้อมแล้วนะ เราแค่ปรับปรุงนิดๆ หน่อยๆ ที่ตรงนั้นประมาณ 5 ไร่ ตอนที่ย้ายไปปลูกก็ปลูกใบสารระแห่ม ต้นหอม ขึ้นฉ่าย พริกชี้ฟ้า คือป่าจะเลือกปลูกผักที่ขายแล้วได้ราคาแพง ต้นทุนก็ไม่สูงมาก คือป่าสิบบอก ตอนที่ตกลงเช่าที่ต่อจากเขา เขาก็ไม่ได้ให้ป่าจ่ายทีเดียวนะ มีค่อยจ่ายเรื่อยๆ แต่รู้อะไรไหม ป้าใช้เวลาแค่ 4 เดือน ป่าจ่ายให้เขาทีเดียวหมดเลย ซึ่งสำหรับป่ามันมหัศจรรย์มาก คือว่าป่ามาเริ่มในที่ใหม่ก็จริง แต่ป่าไม่ต้องเสียเวลามากๆชุดรอง ทำแปลง เขามิมาให้อยู่แล้ว พอมาถึง เราก็เริ่มบรรเลงเลย ก็ได้ผลผลิตเร็ว

(วรรณา เนียมนิล, สัมภาษณ์: 16 เมษายน 2561)

ภาพที่ 7.31 และ 7.32: แสดงแปลงผัก 3 ระดับของคุณวรรณา เนียมนิล

ที่มา: ภาพถ่ายโดย จุฬามาศ ปิยะวงษ์ เมื่อวันที่ 16 เมษายน 2561

คุณวรรณาทำสวนผักในที่ดินที่เช่ามาเป็นเวลา 5 ปี ประมาณปี พ.ศ. 2537 เธอได้ย้ายไปทำสวนผักและไม้ดอกในที่ดินเนื้อที่ 20 ไร่ บริเวณถนนพุทธมณฑลสาย 3 ซึ่งมีสภาพแวดล้อมดีกว่า จากนั้นหลัง

เหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ปี พ.ศ. 2554 เจ้าของที่ดินได้ขายที่ดินแปลงนี้ให้หมู่บ้านศุภาลัย คุณวรรณนาจึงย้ายมาทำสวนในที่ดินของสามี ซึ่งคือสวนปัจจุบันของครอบครัว เนื้อที่ 2 ไร่ ปัจจุบันคุณวรรณนาไม่ต้องขยับขยายพื้นที่เกษตรเพิ่มแล้ว เพราะลูกๆ ทั้งสองคนเรียนจบในระดับอุดมศึกษา (คนโตเรียนจบปริญญาโท คณะบริหารธุรกิจ ส่วนคนเล็กเรียนจบปริญญาตรี คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง) เธอจึงไม่ต้องหาเงินมาส่งเสียค่าใช้จ่ายทางการศึกษาของลูกๆ อีกต่อไป

ป้าอยู่จนถึงปี 2537 ก็ย้ายจากที่ที่เราเช่า ที่ย้ายเพราะเราไปได้แปลงใหม่ที่ดีกว่า ตอนนั้นเป็นอยู่ทหาเร็ว แต่ตอนนั้นเป็นหมู่บ้านศุภาลัย ตรงนั้นเราได้ที่ทั้งหมด 20 กว่าไร่ ซึ่งเหมาะกับการอยู่กับที่ๆ น้อยๆ อยู่กันหมดเลย บางคนญาติเราไม่ได้ทำสวนก็มาอาศัยอยู่ด้วยกัน มันได้ครอบครัว มีที่มัน้อง ตอนที่ย้ายไปตรงนั้นก็ยังมีปลูกผักเหมือนเดิม อยู่ตรงศุภาลัยจนถึงปี 2554 น้ำท่วม ช่วงน้ำท่วม คือ เขาก็ให้ค่าชดเชย ค่าเสียหายมาหลายบาทอยู่ เจ้าของที่เขาเลยขายเลยตอนนั้น ขายให้กับโครงการหมู่บ้านศุภาลัยเนี่ยแหละ เราก็ย้ายมาที่ตรงนี้ที่ปัจจุบันกัน เป็นที่ของสามี ครอบๆ ซ้ำก็เป็นญาติๆ ที่น้อง มีทั้งหมด 12 ไร่ คือทำรวมกัน แต่ของป้าเองตอนนี้ที่ทำมีอยู่ 2 ไร่ ทำน้อยลง อายุก็เยอะแล้ว อีกอย่างช่วงที่ย้ายออกมาจากตรงศุภาลัย เราก็ไม่มีภาระแล้ว ลูกก็เรียนจบหมดแล้ว ป้ามีลูก 2 คน คนโตจบปริญญาโท คนเล็กจบปริญญาตรี ขอเล่าก่อนว่า เธอทำไม่ถึงไม่ย้ายมาทำที่ตัวเอง มันก็มีทั้งภาระที่เยอะ ถ้ามาทำตรงนี้ 2 ไร่ อาจจะไม่พอ แล้วคอนันพลังป้ามันเยอะ ป้าอยากทำโน่นทำนี่ตลอดเวลา ตอนนั้นปลูกไม้กระถางด้วยนะ เช่น ต้นขอกหลง ต้นรางเงินรางทอง และต้นเบิร์ดออฟพาราไดซ์ ตะกูลบันไดสวรรค์ ได้กระถางละประมาณ 8 บาท ก็แล้วแต่ประเภท แต่สูงสุด คือ 8 บาท ป้าขายเป็นร้อยๆ กระถาง ก็ได้เงินละ 8,000 บาท คือ เราก็คิดว่าลูกต้องขึ้นมหาวิทยาลัย ใช้เงินหลายหมื่น ป้าก็นั่งคิด นั่งจัดการ ช่วงนั้น เราก็ได้รายได้จากทั้งผัก ทั้งไม้กระถาง ค่าเทอมเลยไม่ได้เครียดเหมือนคนอื่นเขา เราก็สบายๆ มาอยู่ที่นี้ สามปีป้าบอกว่าไม่ต้องทำเยอะแล้ว ทำพอกิน ภาระไม่มีแล้ว บ้านก็ต้องเช่า ข้าวก็ไม่ต้องซื้อ ส่วนสามีตอนนี้ก็รับจ้างทั่วไปบ้าง ก็เรื่อยๆ กันไป

(วรรณนา เนียมนิล, สัมภาษณ์: 16 เมษายน 2561)

ภาพที่ 7.33 และ 7.34: แสดงแปลงผักกูดข่าย หอม และกะเพราของคุณวรรณณา เนียมนิล

ที่มา: ภาพถ่ายโดย จุฬามาศ ปิยะวงษ์ เมื่อวันที่ 16 เมษายน 2561

คุณวรรณณาเรียนรู้การทำสวนด้วยตนเอง และพัฒนาการทำสวนของตนเองให้เป็นสวน 3 ระดับ นั่นคือ การปลูกผักแบบผสมผสาน 3 ระดับ ประกอบด้วย ระดับแรก ปลูกพืชผักที่มีลักษณะเป็นเครือเป็นเถา เช่น บวบ มะระ พืชตระกูลถั่ว เป็นต้น เพื่อบังแดดให้กับผักประเภทอื่นๆ ระดับที่สอง ปลูกพืชผักประเภทกะเพราและโหระพา และระดับที่สาม ปลูกพืชผักประเภทต้นหอม คื่นช่าย และผักชี

พอเขาก็เริ่มปลูกแบบเชิงเดี่ยว ปลูกกูดข่ายอย่างเดียว เพราะกูดข่ายให้ผลผลิตง่ายและเร็ว ราคาจะขึ้นลงตามตลาด วิธีดูแลกูดข่าย คือ การให้น้ำ เพราะดอกกูดข่ายต้องการน้ำ ช่วงหน้าฝนดอกกูดข่ายออกเยอะมาก ที่เราดูเราก็อาศัยประสบการณ์ตัวเอง ยังไม่มีใครมาให้ความรู้ สมัยก่อนยังไม่มีใครมาให้ความรู้หรอก เราอาศัยมองคนรอบข้าง โดยเฉพาะคนจีน เขาปลูกสวนกูดข่ายได้ผลผลิตดีมาก เขาทำอย่างไรอย่างนั้น จากนั้นก็เปลี่ยนมาปลูกแบบผสม ก็ตอนที่ป้าอยากปลูกแบบนี้แบบนี้ จนกระทั่งตอนที่ย้ายมาจากที่แจ้ง ช่วงปี 2538 เนี่ย ที่มาได้ที่ใหม่ที่ดีกว่า ป้าก็ปลูกผักแบบ 3 ชั้น คือ แบบ 3 ชั้นเนี่ย ชั้นบนป้าจะปลูกพวkbวบ มะระ พืชตระกูลถั่ว ที่เป็นเครือๆ ออกเถา ให้ขึ้นไปข้างบนเพื่อให้ร่มเงามาบัง ชั้นที่สองก็จะเป็นพวก โหระพา กะเพรา แล้วสุดท้ายเป็นพวก ต้นหอม ผักชี คื่นช่าย ที่อยู่ตรงแปลง คือเราไม่จำเป็นต้องขึ้นโรงเรือนบังแสงหรืออะไร พอเราทำแบบนี้ คนที่เห็นก็เริ่มทำตาม แต่บางคนไม่ยอมทำบวบเหมือนเรา เราบอกว่าไม่เป็นไร ทำอย่างอื่นก็ได้ ก็ไปแนะนำเขา คือจะบอกว่าลัมบีป้า ป้าคิดเองนะ ยังไม่มีใครเข้ามาเลย ป้าสังเกตเอา ว่าควรทำอะไรยังไง ให้ทันพึ่งพากัน ทุกคนเลยมาทำตาม อันนี้เป็นพัฒนาการที่ป้าคิดทำมาเรื่อยๆ นะ ตอนที่ผักป้าเป็นผักปลอดสารพิษนะ ก่อนที่จะมาทำปลอดสารพิษ ป้าก็ใช้สารเคมีมาก่อน ใช้หนักเลยก็ว่าได้ ช่วงนั้นที่ใช้หนักๆ คือ ป้าอยากได้ผลผลิตที่มาก เร็วและสวย และมันจำเป็นต้องใช้สารเคมี ป้าก็เลยต้องใช้ ประกอบกับช่วงที่ป้าย้ายไปตรงสุภาลัย มันมีที่เยอะ ป้าก็ปลูกทั้งผักทั้งไม่ดอก โดยเฉพาะกูดข่ายมาลัย นั้นแหละต้องใช้สารเคมีอย่างมาก ป้าฉีดยาฆ่าแมลง ป้าเวียนหัว

เหมือนแบบจะเป็นลม แพ้สารเคมี ก็เลยเลิกใช้สารเคมีเลย ตอนเลิกใช้สารเคมีประมาณปี 2538 จากนั้นสวนป่าก็ไม่ใช้สารเคมีเลย

(วรรณา เนียมนิล, สัมภาษณ์: 16 เมษายน 2561)

ภาพที่ 7.35 และ 7.36: แสดงแปลงผักกุยช่ายและผักแดงของคุณวรรณา เนียมนิล

ที่มา: ภาพถ่ายโดย จุฬามาศ ปิยะวงษ์ เมื่อวันที่ 16 เมษายน 2561

เนื่องจากการทำสวนผักของคุณวรรณาเป็นเกษตรแบบเข้มข้น เธอจึงใช้สารเคมีทางการเกษตรจำนวนมากในการเพาะปลูก จนทำให้เธอเกิดอาการแพ้สารเคมีฯ ซึ่งนั่นเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้เธอเริ่มหันมาเรียนรู้การปลูกผักปลอดสารเคมี การทำสารสกัดจากพืชเพื่อป้องกันศัตรูพืชต่างๆ ต่อมาสวนของคุณวรรณาก็ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานราชการเข้ามาศึกษาดูงาน

หลังจากที่ป่ามาสารเคมี ป้าได้ไปเรียนเกี่ยวกับการทำเกษตร กับอาจารย์พันโทวิรัตน์ ใจหนักแน่น คือก่อนเราไปเรียน เราได้ข่าวจากวิทยุ เขาจะประกาศว่าจะมาที่ไหนตอนก็โมง เราก็นั่งรถไปเรียน เขาจะสอนทำน้ำสกัด ว่านหางไธไล ใบน้อยหน่า คือสมุนไพรทั้งหมด เอามาต้ม มาหมัก เพื่อเอามาฉีดไล่ผักของเรา แล้วก็ทำพวกจุลินทรีย์ ก็สอนให้เราทำเพื่อมาใช้ในสวน ตั้งแต่ตอนนั้นสวนของป้าก็เป็นสวนปลอดสารมาตลอด เจ้าหน้าที่เกษตรของเขตทวีวัฒนาได้มาตรวจหาสาร ของสวนป้าก็ผ่าน แต่จะบอกว่าปลอดสารแบบปลอดเลยก็ไม่ได้ บางครั้งเพื่อนบ้านเราแพร่กระจายหมัดแมลงมาที่สวนเรา เราก็จำเป็นต้องใช้ยาฆ่าแมลงให้มันตายไปเลย ตัดต้นเชื้อ ทำลายเชื้อไปเลย จะได้ไม่ขยายเผ่าพันธุ์มากมาย วิธีการต้ม สกัด หรือทำน้ำหมัก ส่วนมากก็มาทำที่บ้านป้า ก็ทำมาเรื่อยๆ จนประมาณปี 2549 เจ้าหน้าที่เขตรู้ว่าเกษตรมีการทำน้ำหมัก ทำผักปลอดสาร เจ้าหน้าที่เขตก็เข้ามาให้ความรู้เพิ่มเติม ที่เขารู้เพราะเราเอาผักไปขายที่สำนักงานเขต เจ้าหน้าที่เขาก็ถามถามว่าปลูกกันยังไง ใช้วิธีไหน ผักมันสวย เราก็ตอบเขาไป

เขาก็เริ่มเข้ามาช่วยสนับสนุนเรา ให้ความรู้ สนับสนุนอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ทำปุ๋ยหมัก ส่งเสริม นำวัสดุมาให้ นำพันธุ์ผักมาให้ เพราะเขาอยากให้เราปลูกผักใหม่ๆ มาแนะนำที่ซื้อพันธุ์ผัก ว่าถ้าซื้อเยอะๆ ครัวซื้อที่ไหน แต่ป่าไม่เอา ไม่ใช่ว่าไม่เอาที่เขาแนะนำนะ แต่ไม่ซื้อเยอะๆ เพราะเราไม่ได้ใช้เยอะ บางพันธุ์เราก็เก็บเมล็ดเองได้ ใช้แค่ตัวอย่างที่เขาเอามาให้ก็ได้เยอะแล้ว พันธุ์ผักที่เจ้าหน้าที่เขตมาแนะนำก็มีวางตู้จีน ค่ะ น้ำต้นเตี้ย สำหรับป่ากรูที่เขตเข้ามาดินะ ถึงป่าจะไม่ได้ใช้เยอะก็ตาม เพราะป่าเก็บพันธุ์เองได้ แต่สำหรับคนที่เขาไม่มีทุน ไม่มีเมล็ดพันธุ์ตรงนี้จะช่วยเขามาก สำหรับของป่าหลังจากย้ายมาอยู่ที่ของตัวเอง ป่าก็ปลูก ผักโขมเขียว ผักโขมแดง ผักกวางตุ้งได้หัววัน ผักกาดขาว กุยช่าย กระเพรา ต้นหอม ผักชี ผักชีลาว ถั่วฝักยาว ป่าปลูกผสมๆ กัน ป่าปลูกแค่นี้ป่าก็พออยู่พอกินนะ เคยได้อินค่าว่า 1 ไร่ 1 แสน ต่อปีหมนั้นแหละ ป่าก็ทำประมาณนั้น มีมากขายน้อย ญาติๆ เรา ที่ปลูกด้วยกันเขาทำเขาก็ส่งให้เรา เราก็เอาไปส่งให้เขากินก็ เพราะเขาทำคนเดียว ไม่มีคนส่งให้ ก็เป็นเราที่ส่ง เราก็ทำเป็นแบบครอบครัว ผลผลิตของผักที่ป่าปลูกปัจจุบัน อย่างผักโขมถ่วงดิน 25 วันก็จะเก็บขายได้ กวางตุ้งได้หัวถ่วงแล้วก็ได้ใช้เวลา 1 เดือน ค่ะน่าจะประมาณ 35 วัน แต่ที่เร็วสุด คือ กุยช่าย พอเราลง ไร่ไปประมาณ 3 เดือน ครั้งแรกนะ เขาจะออกดอกตอน 3 เดือนหลังจากปลูก จากนั้นก็จะออกทุกวัน แต่เวลาเก็บเราจะเก็บแบบวันช่วงวันวัน ลงที่นี้ก็จะอยู่ได้ 5 ปี

(วรรณมา เนียมนิล, สัมภาษณ์: 16 เมษายน 2561)

ภาพที่ 7.37: แสดงเมล็ดพันธุ์พืชที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานเขตทวีวัฒนา

ที่มา: ภาพถ่ายโดย จุฑามาศ ปิยะวงษ์ เมื่อวันที่ 16 เมษายน 2561

การจัดจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรของคุณวรรณมาเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย เริ่มจากขายส่งให้คนกลางที่มารับผักจากสวนไปขายที่ปากคลองตลาด ขายส่งและปลีกเองตลาดหัวรถไฟ/ตลาดศาลาน้ำร้อน

(ปัจจุบันตั้งอยู่บริเวณสถานีรถไฟบางกอกน้อย) ตั้งแผงขายผักเองตามตลาดในชุมชนและบริเวณใกล้เคียง และส่งขายในเครือข่ายผักปลอดสารพิษ

ในช่วงแรกส่งขายปากคลองตลาด มีพ่อค้าคนกลางมารับ ขายส่งแบบนั้นมาเรื่อยๆ จนประมาณ ปี 2538 ป้าเริ่มขายเองบ้าง แต่ถ้าผลผลิตจากสวนเรานั้นล้น เราก็ต้องส่งลูกค้ารายใหญ่ ตอนที่ขายเอง ป้าเอาผักไปขายที่หัวรถไฟ ตอนนี่คือสถานีรถไฟบางกอกน้อย คือการไปขายของเรา จะมีรถสองแถวมารับหน้าบ้าน คิดเป็นเข่งละ 25 บาท เราไปกับเขาด้วย ไปขายเอง พอไปถึงหัวรถไฟ เราก็จะปูเสื่อเป็น ลีอกๆ ขายตรงนั้น แต่ของป้า ผลผลิตเรานั้นดูดี คีนขายคืนก็สวย มะเขือลูกก็พอดี ขนาดดี พอเราไปถึง ทุกคนก็จะมาซื้อของเราไป แปปเดียวเราก็หมดแล้ว ป้าเคยเอามาซื้อเจ้าพระยาไป 4 เข่ง เราขายกิโลละ 10 บาท พอไปถึงก็มีคนมาเหมาเลย ขอต่อราคาเหลือ กิโลละ 8 สมัยก่อนมันก็แพงนะ เราก็ให้เขา 3 เข่ง เพราะไม่อยากรออยู่นาน โหนๆ มีคนซื้อแล้ว ส่วนอีกเข่งเราก็ขายทั่วไป เราก็ขายแบบนี้ตลอด คือเราจะแพคของจากบ้าน เป็นถุงๆ เรามีอีตราการแพคของเรานะ แพคละ 2 กิโล กับ 5 กิโล คือเราตั้งใจเอง ป้าทำแบบนี้ในช่วงนั้นยังไม่มีใครทำนะ ส่วนใหญ่จะขายเป็นเข่ง แต่บางคนเขาไม่ได้ซื้อเยอะ เราเลยมีไปสองแบบ ทั้งแบบขายส่งแล้วก็ขายปลีก พอไปถึงก็ส่งขายเลย มีคนมารอซื้ออยู่แล้ว เลยไม่ได้มีใครมาติดต่อบริถึงบ้านเท่าไร ส่วนตอนนี้ป้าก็ตั้งร้านแผงขายให้ลูกชายคนเล็กขาย เขามาช่วยเราขาย ขายอยู่ที่ตลาดสด ปากซอยเปรม ตรงแถวๆ หมู่บ้านเปรมฤดี ขายเฉพาะวันอังคาร พฤหัสดี ศุกร์ แล้วก็อาทิตย์ แล้วก็ส่งขายไปที่บางค้อชาติ ตรงเทเวศน์ ขายช่วงเช้าวันจันทร์ มีเอาไปขายที่สำนักงานเขตบ้าง แล้วก็ส่งขายกับเครือข่ายเราที่ตั้งหัวสี่แยก ป้าก็เลิกขายตลาดช่วงแรกที่ยกแล้ว ทั้งปากคลอง หัวรถไฟ เลิกหมดแล้ว เราขายแค่ตลาดที่เฉพาะผักปลอดสารเลย

(วรรณ นعيمนิล, สัมภาษณ์: 16 เมษายน 2561)

นับว่ามหาใน ปี พ.ศ. 2554 ได้สร้างความเสียหายให้กับพื้นที่เกษตรกรรมในย่านฝั่งธนฯ เป็นอย่างมาก แต่สำหรับคุณวรรณ เหตุการณ์ดังกล่าวไม่สร้างความกังวลใจอะไรให้เธอเลย ด้วยเธอมักกล้าหวังพิชัยที่มากพอจะเริ่มสวนอีกครั้งหลังน้ำลด และไม่ต้องเร่งรีบหาเงินเช่นในอดีต เพราะลูกของเธอจบการศึกษาในระดับอุดมศึกษาหมดแล้ว ปัจจุบัน นอกจากทำสวนผักในที่ดินเนื้อที่ 2 ไร่ ไปขายผักตามตลาด คุณวรรณยังมีโอกาสได้นำประสบการณ์การทำสวนของเธอมาเผยแพร่ในฐานะวิทยากรด้านการเกษตรของเขตทวีวัฒนา

ช่วงปี 2554 เป็นช่วงน้ำท่วม แล้วก็ป่าเองต้องย้ายที่มาอยู่ในที่ปัจจุบัน เพราะเจ้าของที่เขายายให้โครงการหมู่บ้านจัดสรร เป็นโครงการของศุภาสัย สำหรับป่า ป่าไม่เครียดนะ เหมือนมันเหมาเจาะพอดี เราไม่มีการ ลูกเราเรียนจบ เราก็ไม่จำเป็นต้องทำสวนเยอะๆ ก็ย้ายมาอยู่ที่ของเราเอง ไม่ต้องเช่าเขา ทำอยู่ 2 ไร่ ทำรวมกันกับพี่น้อง ถ้ารวมทั้งหมดตอนนี้ก็ 12 ไร่ ต้องบอกเลยว่าน้ำท่วมป่าไม่เครียดเลย เราก็มีเงินเก็บมีทุน ถึงมันจะท่วมหมดก็ตาม พอน้ำเริ่มลด เราก็รีบกู้ดอกเบี้ยสูงๆ สักเดือน ต่างๆ รีบก่อนคนอื่นเขา สวนเราก็เลยตั้งตัวได้เร็ว ขายได้ก่อนคนอื่น ได้เงินก่อนเพื่อน คือเราเริ่มเราพร้อม ตอนที่น้ำท่วม ป่าก็พวยเรือ เอาของ เอาข้าวไปให้คนอื่นเขา พอน้ำลด เราขายผัก เขาก็จำได้ว่าเราช่วยเขา เขาก็มาช่วยซื้อผักเรา ป่าก็ขายดี ทุกคนมาช่วยอุดหนุน คนอื่นเขาเครียด ป่าไม่เครียดใจ ตอนหลังน้ำท่วม ผักที่ป่าปลูกก็จะแพงผักที่จำเป็น ที่กินได้ทุกคน เราเริ่มจากแบบนั้นก่อน ก็เลยได้เงินเร็ว ป่าไม่เคยมีความคิดเปลี่ยนอาชีพเลย เพราะเราชอบทำสวนผัก ชีวิตเรียบง่าย ไม่ชอบความวุ่นวาย ตอนนี้นะเราก็มีอาชีพเสริม รับจ้างเป็นวิทยากร ไปสอนให้ความรู้ต่างๆ คือเราไปกับสำนักงานเขต เขาจะเชิญมาทางเขต แล้วเขตก็จะติดต่อมาทางเรา

(วรรณมา เนียมนิล, สัมภาษณ์: 16 เมษายน 2561)

ปัจจุบัน การเข้ามาของเมือง/ความเจริญต่างๆ ทำให้พื้นที่เกษตรกรรมของคุณวรรณมาอยู่ในวงล้อมของหมู่บ้านจัดสรรขนาดใหญ่และโรงงานอุตสาหกรรม ในมุมมองของคุณวรรณมา ความเป็นเมืองคือโอกาสใหม่ๆ ในการสร้างรายได้ ผู้คนจำนวนมากที่เคลื่อนเข้าสู่พื้นที่คือลูกค้ารายสำคัญที่ทำให้คุณวรรณมาไม่ต้องออกไปขายผลผลิตนอกพื้นที่ และยังคงทำสวนผักได้ต่อไปเพื่อตอบสนองความต้องการผักปลอดภัยของคนในพื้นที่ หากแต่ในข้อดีของความเป็นเมืองก็มีข้อเสียที่ส่งผลกระทบต่อการทำสวนผักในพื้นที่ด้วยเช่นกัน นั่นคือ ปัญหาน้ำเน่าเสียจากหมู่บ้านจัดสรรต่างๆ ที่ไหลลงคลอง ซึ่งทำให้คุณวรรณมาต้องแสวงหาหนทางในการแก้ไขปัญหานี้ ไม่ว่าจะเป็นการกักเก็บน้ำดี สังเกตและปรับปรุงคุณภาพน้ำ ฯลฯ

คือสำหรับป่านะ บ้านมาเท่าไร ป่าดีใจจะตาย คือ เป็นตลาดใหม่เลย ลูกค้าเขาก็จะบอกว่าวันนี้เอาผักมาส่งนะ มาแขวนไว้หน้าบ้านนะ มาส่งได้ไหม ผ่านหน้าบ้านนะ บ้านเลขที่นั่นเท่านั้นเท่านั้น เขาก็บอกต่อๆ กันไปว่าส่งก็โบริบ คือคนจนคนรวยกินหมดล่ะ เพราะมันเป็นส่วนประกอบของอาหาร ได้รายได้เพิ่ม จากเคยขายได้ 5 กิโล ก็ขายได้ 10 กิโล มันดีมากเลยนะที่มีหมู่บ้าน แต่ก็มีผลเสียอยู่เรื่องเดียวคือ เรื่องน้ำ มีการร้องเรียนให้หมู่บ้าน โรงงานควรบำบัดให้ดีกว่าปล่อยลงมากในคลอง ของป่า ป่าใช้น้ำจากคลองขุดคือเป็นคลองที่ขุดเชื่อมกับคลองทิวินันท์แหละ เป็นคลองย่อยของทิวินันท์ที่เราจะมีการทำร่องน้ำไว้ในสวน ถ้าน้ำไหลเราก็จะดูตมไว้ในร่อง กักเก็บน้ำ แล้วที่ป่าเรียนมา แสงแดดก็มีส่วนช่วยฆ่าเชื้อโรคที่อยู่ในน้ำได้ แต่น้ำเน่าเสียมากเราก็ปล่อยไป ไม่กักมาไว้ใช้ ก็ต้องสังเกตน้ำด้วยตัวเอง แล้วก็มีการตรวจ

น้ำด้วยนะ มีการวัดค่า pH เจ้าหน้าที่เขตจะมาวัด ส่งน้ำไปตรวจ น้ำของเราไม่มีปัญหา การมีหมูบ้านมันก็มีทั้งดีและไม่ดี เราก็ต้องเข้าใจในส่วนนี้ ตอนนี้ชุมชนของเราถูกขนานขวางด้วยหมู่บ้านจัดสรรหมดเลยนะ ทั้งปรเมฤติ แล้วก็ลดาวัลย์ แต่เราก็มีการพูดคุยกันในเรื่องเส้นทางการคมนาคม มีการขอเว้นทางเท้า ทางเดินรถจากเจ้าของโครงการ ซึ่งเขาเองก็ไม่มีปัญหา เราเลยอยู่ร่วมกันได้ และถ้าเราโดนหมูบ้านล้อมหมด เราสัญญาคุยกันกับพี่น้องหมดแล้วที่เราจะไม่ขาย จะเก็บไว้ ไม่ยอมขาย จะทำสวนต่อไป คือป้าก็รู้ว่ามันลดลง เพราะทุกคนส่วนใหญ่เป็นที่เข้ากันหมด ต่อไปถ้าเจ้าของที่ขาย มันก็ต้องลดลง แต่คนกินมากกว่าเดิมใจ แนวโน้มสำหรับป้านะ อาชีพเกษตรกรต้องเป็นอาชีพที่เป็นที่ต้องการแน่นอน อยู่ได้แน่นอน แต่ไม่ไหวเหลือเราเจ้าเดียว เราจะต้องทำอะไรก็ได้นะ เราต้องสร้างความมั่นใจให้เขาด้วย ว่าถ้าเรามีคุณภาพดี ปลอดภัยกว่าเจ้าอื่นยังไง อย่างของป้ามันใจ ทำให้ลูกค้าเชื่อมั่น ต่อให้ไม่มีเจ้าอื่นมาตั้งขาย ป้าก็ไม่กลัว เพราะเรามีลูกค้าของเรา มันอยู่ที่ความเชื่อมั่น

(วรรณา เนียมนิล, สัมภาษณ์: 16 เมษายน 2561)

อย่างไรก็ดี หากในอนาคตต้องเลิกทำสวนผัก และไม่มีลูกหลานการทำสวน คุณวรรณาก็ได้วางแผนการในอนาคตไว้ว่า จะหันมาปลูกไม้ผลหรือพืชที่ไม่ต้องดูแลมาก

ป้ามีลูก 2 คน คนแรกจบปริญญาโทคณะบริหารธุรกิจ คนเล็กจบปริญญาตรีคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง สำหรับป้านะ ป้าอยากให้เขามาทำสวนต่อตั้งแต่เขาเรียนจบปริญญาตรีแล้ว ให้เขามาทำสวนกับเรา แต่เขาไม่เอา เขาชอบขาย ถ้าเราทำร้านตั้งขาย เขาขายให้เราได้ทั้งวัน แต่เขาไม่ทำสวน คือเราคิดว่าน่าจะอยากให้เขามาทำสวนผักแบบที่มีคุณภาพมีราคา ออกแถมอะไรแบบนี้ แต่เขาไม่เอา ไม่ชอบ คือตอนนี้ป้าก็ปลูกทานตะวัน ก็มีน้องเขาเรียนมหาลัยเนี่ยแหละ มารับไปทำ วันละ 180 บาท แต่ลูกเราไม่เอาไม่ทำ ตอนนั้นคนโตทำงานประจำอยู่ในสำนักงานเลขาธิการสำนักนายก ส่วนคนเล็กไม่ได้ทำงานประจำ มาช่วยขายของ เราตั้งแผงขาย เขาก็ขายให้เรา ก็อยู่พอเพียงกันไป เราก็พอใจแล้ว กับชีวิตแบบนี้ ถ้าเราทำไม่ไหว เราก็มีลูกเลี้ยงเราได้อยู่ คือเขาคงไม่ทำต่อเราแน่ๆ ถ้าป้ายังไหว แต่อายุมากขึ้น ป้าก็จะปรับเปลี่ยนมาเป็นปลูกผลไม้ เพราะด้วยขั้นตอน ระยะเวลา มันไม่จุจกเหมือนผัก ก็วางแผนไว้ว่า จะทำผลไม้ ปลูกกล้วยหอม แต่ก็ยังมีกะ วางแผนไว้เยอะพอสมควร นี่เมื่อ 2 ปีที่แล้ว เราลองปลูกกว่าน ทางจะเข้ก็มีโรงงานใหญ่มาติดต่อให้เราปลูกส่งเขา แต่เรายังไม่ตัดสินใจ แต่น่าจะทำนะ เพราะตอนนี้ลองเพราะพันธุ์ไว้เองแล้ว ก็คิดว่าน่าจะดีกว่าถ้าเราอายุมากขึ้น

(วรรณา เนียมนิล, สัมภาษณ์: 16 เมษายน 2561)

ภาพที่ 7.38: แสดงว่านหางจระเข้ที่ศูนย์บรรณา เนียมบิล ทดลองปลูก

ที่มา: ภาพถ่ายโดย จุฬามาศ ปิยะวงษ์ เมื่อวันที่ 16 เมษายน 2561

